

DAVOR DIJANOVIĆ

DOGME I MITOVI JUGOSLAVENSKIH «ANTIFAŠISTA»

(Objavljeno u: mjesečniku *Politički zatvorenik*, god. XIX./2010.,
br. 217, 21.-23., br. 218, 21.-27., br. 219, 24.-29., br. 220/221,
19.-23., br. 222, 24.-27.)

Tijekom Drugoga svjetskog rata i poslije njega, jugoslavenski komunisti i partizani izgradili su političko-ideološku dogmatiku i mitologiju koja se – s obzirom na to da komunisti u Hrvatskoj, osim formalno, zapravo nikada nisu ni sišli s vlasti – uvelike nameće i današnjim generacijama, bilo putem partizanskih filmova što se prikazuju na HTV-u ili putem priča jugofila i titoista na visokim političkim funkcijama. U tome do savršenstva izgrađenom sustavu laži može se prepoznati nekoliko osnovnih teza: komunisti i partizani pobunili su se protiv mrskog okupatora i njegovih domaćih pomagača te narodima Jugoslavije donijeli slobodu; jugoslavenski antifašizam čist je kako u svojoj ideji tako i u svojoj provedbi; **Josip Broz Tito** neprijeporni je velikan povijesti zaslužan za obranu od nacionalsocijalizma/fašizma; ako je uopće komunizam počinio zločine, ti su zločini devijacija od izvorne komunističke ideje koja je plemenita i prepuna brige i ljubavi za cijeli ljudski rod.

Nabrojane teze u hrvatskom društvu zapravo predstavljaju dogme. A znademo da se dogme ne preispituju. Onoga tko postavlja sumnjiva pitanja glede tih dogmi, automatski će kriptokomunističko-kvaziliberalna *misaona policija* proglasiti heretikom. Danas heretik, doduše, ne će završiti na Golome otoku ili u kakvoj jami, ali će biti počašćen nekom od etiketa iz vrlo bogatoga jugokomunističkog ideološkog vokabulara: fašist, klerofašist, ognjištarac, rigidni desničar, nacifašist itd. itd. Međutim, poznato je da se etiketama – koliko god one i dan-danas bile djelotvorne – uvijek služe oni kojima nedostaje argumenata. Ako se, pak, pomnije razmotre spomenute dogme jugoslavenskih komunista, vrlo brzo se može uvidjeti da nijedna od njih ne može izdržati ozbiljniju kritiku.

Kao dan *antifašističkog ustanka* u Hrvatskoj se službeno – ako ne računamo obilježavanje četničkog ustanka, koji se slavi u Srbu 27. srpnja pod pokroviteljstvom hrvatske vlade – obilježava 22. lipnja. Nikako slučajno, istog je dana Treći Reich pokrenuo vojnu operaciju *Barbarossa*, tj. napad na SSSR. Jugoslavija je, međutim, napadnuta više od dva mjeseca ranije – 6. travnja 1941., a borbe su se vodile do 17. travnja. Dakle, već u travnju 1941. na prostoru razbijene Jugoslavije nalazile su se i njemačke i talijanske vojne postrojbe. Postavlja se stoga logično pitanje: zašto komunisti i partizani nisu otišli u šumu i podigli ustanak već u travnju 1941.?

Odgovor je jednostavan: čekale su se smjernice («direktive») Kominterne odnosno SSSR-a.¹ Razlog takvog ponašanja bio je Pakt o nenapadanju, koji su 23. kolovoza 1939. u Moskvi potpisali sovjetski ministar vanjskih poslova **Vjačeslav Molotov** i njemački ministar vanjskih poslova **Joachim von Ribbentrop**.

¹ «Komunističke partije učlanjene u Kominternu imale su status sekcija sa mnogim ograničenjima i obvezama – od bezuslovnog prihvatanja programa Kominterne do bezuslovnog izvršavanja raznih direktiva i odluka njenog Izvršnog komiteta» (Pero MORAČA, Dušan BILANDŽIĆ, Stanislav STOJANOVIĆ, *Istorija Saveza komunista Jugoslavije - kratak pregled*, Rad, Beograd, 1976., 78.).

Iako je u razdoblju nakon sukoba **Staljin – Tito** (1948.) bilo moguće, a jedno vrijeme i poželjno napadati Moskvu i SSSR,² jugoslavenski komunisti nisu rado raspravljali o periodu simbioze nacionalsocijalizma i komunizma. Na Petome kongresu KPJ, održanom 21.-28. srpnja 1948., malo nakon napada Informbiroa na Jugoslaviju, tj. dok se još vjerovalo da su *bratske partije* u zabuni, Tito u svome «Političkom izvještaju» nije ni spomenuo sovjetsko-njemački pakt odnosno zaokret u politici SSSR-a, Kominterne i svih komunističkih partija u svijetu, nego je izlaganje završio isticanjem «nepokolebljive vjernosti nauci Marksa – Engelsa – Staljina».³

No ni kasnije se o tome nije pisalo bez ustezanja, jer bi u protivnome trebalo temeljito revidirati legendu o komunističkome antifašizmu. Službeni *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* je zato morao tek nevoljko priznati: «Pakt o nenapadanju između Nemačke i SSSR doveo je do značajnih pomaranja u politici Kominterne. Ona je u osnovi napustila antifašističku platformu koju je formulisao njen VII kongres i prestala je da poziva u borbu protiv fašizma i fašističkih agresora. To je izazvalo pravu pometnju u komunističkim partijama zapadne Evrope i među antifašistima uopšte».⁴

Naknadni pokušaji da se ublaži i prilagodi tumačenje toga naglog zaokreta u komunističkoj politici nemaju uporišta u činjenicama. Dokumentacija iz tog razdoblja pokazuje kako je komunistička propaganda i nakon njemačko-sovjetskog sporazuma nastavila veličati Staljina, SSSR i Kominternu. Budući da je njemačko-sovjetski Pakt o nenapadanju 1940. bio na snazi, nije čudno da u komunističkim tiskovinama iz tog vremena možemo čitati tekstove u kojima se doduše kritizira i Nijemce, ali se krivcima za rat uz njih smatraju i Britanci (Englezi) i Francuzi. Štoviše, Engleze i Francuze se smatra u neku ruku i većim krivcima od Nijemaca: «Ratu su krivi jednako engleski i francuski kao i njemački imperijalisti. No nakon obračuna s Poljskom Njemačka je zatražila mir. Engleski i francuski imperijalisti ne pristaju na tu ponudu, jer žele rat za svoje imperijalističke ciljeve sprovesti do kraja. Time su oni postali glavni huškači na daljnje vodjenje i proširenje rata. Glavno žarište rata preselilo se iz Berlina u London».⁵ Istodobno se SSSR-u pripisuje predvođenje svega što je

² Objavljivane su čak i zbirke dokumenata o suradnji Hitlera i Staljina. Usp. Alfred SEIDL (ur.), *Dokumenti o suradnji Hitler – Staljin*, Izdanje Društva novinara NR Hrvatske, Zagreb, 1951.

³ Josip BROZ TITO, «Politički izvještaj», u: *V. kongres Komunističke partije Jugoslavije. Izvještaji i referati*, Kultura, Beograd, 1948., 9.-166. (166.).

⁴ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* (red. Rodoljub ČOLAKOVIĆ i dr.), Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd, 1963., 261.

⁵ «Politički izvještaj radnog naroda Hrvatske», prva polovica 1940. g., 1. Prema: Mladen IVEZIĆ, *Titova umjetnost mržnje*, vlastita naklada, Zagreb, 2001., 65.-66.

«napredno», a u jednu od ključnih zasluga ubraja mu se to da je spriječio širenje rata.⁶

Sudionici Pete zemaljske konferencije KPJ, održane u Zagrebu od 19. do 23. listopada 1940. oštro osuđuju «*drugi imperijalistički rat*» i kliču Staljinu, pozdravljajući u njemu «*velikog našeg učitelja, (...) slavnu i nepobjedivu partiju boljševika koja je pod Tvojim i Lenjinovim rukovodstvom na jednoj šestini zemaljske kugle u paramparčad razbila lance kapitalizma, ostvarila diktaturu proletarijata i otvorila put oslobodjenju radničke klase, svih ugnjetenih i izrabljenih cijeloga svijeta*».⁷ U brzojavima Staljinu i generalnom sekretaru Kominterne **Georgiju Dimitrovu**, sudionici konferencije zaklinju se na vjernost SSSR-u, «*tvrdjavi svih trudbenika svijeta, neprolaznoj tvorevini Lenjina i Staljina*».⁸

S obzirom na to da su se komunističke partije, pa tako i KPJ, i formalno nazivale «*sekcijama Komunističke internacionale*» logično je da je o ustroju Partije odlučivala Kominternina. Ona je tako, primjerice, na VII. Kongresu 1935. rezolucijom najavila «*predstojeće osnivanje KP Hrvatske i KP Slovenije u okviru KPJ*».⁹ No, apsolutna odanost Kominterni bila je uvjet bilo kakvog napredovanja u partijskoj hijerarhiji. Tako je bilo i u Titovu slučaju: on je na čelo KPJ postavljen 1937., nakon što je Kominternina s vodstvom KPJ analizirala stanje u Partiji i donijela odluku o formiranju novoga Političkog biroa CK KPJ.¹⁰ Ni Tito nije tajio da je na čelo Partije u kolovozu 1937. došao «*uz suglasnost rukovodstva Kominterne*».¹¹ Iz toga se može jasno zaključiti da je bio spreman bespogovorno poštivati Kominternine naloge. To je i u pismenom obliku potvrdio više puta. U pismu Dimitrovu on 1938. navodi: «*Aktiv naše Partije je potpuno odan Komunističkoj internacionali i, zahvaljujući tome, nijedna akcija raznih trockista (...) u Jugoslaviji nije uhvatila korijena*».¹² Stigavši u Moskvu 24. kolovoza 1938. potvrdio je isto stajalište: «*Mi imamo dobre i ne tako malobrojne kadrove... Ti su kadrovi apsolutno odani Kominterni*».¹³ U četvrtom od izvještaja koje je slao Dimitrovu, Tito se još jednom obvezao na apsolutnu odanost Kominterni: «*Naša Partija u zemlji ima puno povjerenje prema Komunističkoj internacionali. Ona će rado prihvatiti svaku odluku koju donese Komunistička internacionala*».¹⁴

⁶ «Sovjetski Savez sprečio bratoubilački rat na Balkanu», Proleter, 15./1940., br. 9-10-11., 1.-2., u: Proleter – organ Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije 1929-1942 (pretisak), Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd, 1968., 723.

⁷ Proleter 1929-1942, 758.-759.

⁸ Isto.

⁹ Ivan JELIĆ, Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske 1937., Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1987., 102.

¹⁰ I. JELIĆ, Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske 1937., 28.-29.

¹¹ Isto, 29.

¹² Pero SIMIĆ, Tito Fenomen stoljeća, Večernji edicija, Zagreb, 2009., 109.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, 110.

Početak 1940. Tito se svojim pristašama obratio preko *Proleter*. Nazivajući Lenjina i Staljina «genijalnim» i «herojskim» likovima te napadajući «pobješnjelu reakcionarnu buržoasku rulju», svoje obraćanje završio je konstatacijom da za «*proleterskog revolucionara nema veće časti nego biti istinski lenjinist, istinski staljinist, biti do posljednjeg vjeran pripadnik Lenjina i Staljina. I nema veće sreće za komunista nego boriti se pod rukovodstvom velikog Staljina*».¹⁵

Slovenski komunist **Ivan Maček Matija** ni nakon Titove smrti uopće ne dvoji da je Tito «*celog života (...) bio internacionalist*», ali je uvijek – i nakon sukoba sa Staljinom – «*do neke mere priznavao autoritet prve zemlje komunizma*».¹⁶ Da je I. Maček u pravu, potvrđuje pisanje komunističkog tiska nakon sukoba Tito-Staljin. U nepotpisanome uvodniku (koji je u pravilu izražavao stav vrha KPJ) *Borba* 4. listopada 1948. piše kako u sukobu s jugoslavenskim komunistima Staljin «*nije u pravu*», ali ga istodobno naziva «*najvećim živim autoritetom u demokratskom svijetu*», koji «*nigdje nije više voljen i poštovan, osim u SSSR-u, nego u Jugoslaviji. On je bio, jest i bit će smatran u našoj Partiji kao jedan od najvećih korifeja, marksizma. Na njegovim su se djelima učili i danas se uče, a i ubuduće će se učiti članovi naše Partije i radni ljudi naše zemlje*».¹⁷

Vladimir Velebit opisuje svoj prvi susret s Titom 1940. godine ovako: «*Govorio je u superlativima o Sovjetskom Savezu. I Tito i **Kopinić** su me na isti način uveravali da je to jedinstvena oaza raja na zemlji. Proizvodnja toliko napreduje, da je na pomolu opšte blagostanje. (...) Ukratko, tvrdili su da su neverovatna sreća i darovi s neba, na neobjašnjiv način, pripali sovjetskom narodu*».¹⁸ Jedan od prvaka komunističkog pokreta u BiH, bosanski Srbin **Rato Dugonjić** na pitanje «*Kako ste zamišljali socijalizam?*» odgovara kratko i jasno: «*Otprilike: Sovjetski Savez*».¹⁹

Pred odanošću SSSR-u uzmicale su i povremene, zapravo vrlo rijetke intimne dvojbe koje su neki članovi KPJ možda imali. Tako, primjerice, jedan od vodećih intelektualaca u redovima jugoslavenskih komunista i u kasnijem razdoblju član Agitpropa, hrvatski književnik **August Cesarec** javno pozdravlja sporazum Ribbentrop-Molotov, a u intimnome dnevniku istog dana bilježi: «*...Branim odluku o paktu nenapadanja s Nj.[emačkom], no ipak, želio bih da je to sve samo ogromna demonstracija Rusije protiv **Chamberlaina** za bolji savez s drugom engleskom garniturom*».²⁰ Već dva dana kasnije on u

¹⁵ *Proleter*, siječanj-veljača 1940. Prema: P. SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća*, 163.

¹⁶ Milomir MARIĆ, *Deca komunizma*, 2. izd., Mladost, Beograd, 1987., 102.

¹⁷ P. SIMIĆ, *Tito fenomen stoljeća*, 256.

¹⁸ M. MARIĆ, *Deca komunizma*, 176.

¹⁹ *Isto*, 156.

²⁰ «Ratna jesen 1939. u dnevniku Augusta Cesarca», *Forum*, god. IV., knj. VIII., br. 6, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, lipanj 1965., 178. Usp. Zorica STIPETIĆ, *Argumenti za revoluciju – August Cesarec*, Centar društvenih djelatnosti SSOH, Zagreb, 1982., 387.

dnevniku naslućuje da postoji tajni, «*možda samo prećutan i najvjerojatnije prećutan – sporazum o diobi Poljske...*».²¹ Ali kod njega to ne izaziva nikakve moralne dvojbe, jer «*radi se o tome, da imamo povjerenja u strateški talenat St.[aljina]. A [...] poslije rekoh: ne radi se bitno o Poljskoj nego o interesu S.[ovjetske] U.[nije] kao faktora svjetske revolucije...*».²² Cesarec je svjestan da je situacija zbunjujuća («*godinama si mrzio jedno, iznenada ispada drukčije*»),²³ ali je za nj, kao za svakoga pravoga komunista, važan samo SSSR i svjetska komunistička revolucija. Zato on u svoj dnevnik zapisuje svoj životni credo koji se apsolutno podudara sa stajalištem Kominterne: «*...ne sudjelujem u imper.[ijalističkom] ratu nego radim na proširenju rev.[olucije] svjet.[ske]*».²⁴

Slijedom toga ni podjela Poljske između Trećeg Reicha i SSSR-a za Cesarca nije imperijalistički čin. Naprotiv, on 2. rujna 1939., dan nakon njemačkog napada na Poljsku, sluteći da postoji njemačko-sovjetski sporazum o diobi te zemlje, u dnevniku ističe kako «*treba željeti*» poraz Poljske, jer će to u daljnjem slijedu događaja pripomoći «*prodiranju rev.[olucije] u Evropu*».²⁵ I kad je petnaestak dana kasnije došlo do sovjetskog napada na Poljsku, a onda i do diobe te zemlje, Cesarec slavodobitno zaključuje kako je SSSR «*s time (...) pročistio teren za ranije ili kasnije rev.[olucionarno] prodiranje*»,²⁶ jer: «*politika S[ovjetske] U[nije] je zbilja genijalna. Tako reći bez kapi krvi su postali i centralno-evropska vlast, dobili više od polovice terena, i još im se Nijemci moraju ugibati, da im prepuste osvojen teren...*».²⁷ Poljaci to ne smiju shvatiti kao okupaciju, nego kao oslobođenje, jer «*...ako S[ovjetska] U[nija] i uzme nenarodni svoj teritorij, teritorij drugih naroda, koji se još ne nalaze u njenoj vezi, ona to ne čini kao osvajač, nego kao oslobodilac...*».²⁸

Ova Cesarčeva razmišljanja i njegova spremnost da u «*matušku*» Sovjetsku Rusiju ode i «*četveronoške*»,²⁹ mogu se shvatiti kao potpuno iskrena, jer su zabilježena u privatnome dnevniku. No, ona su bila u biti zajednička za sve jugoslavenske komuniste: u svojim javnim i propagandnim istupanjima i u svome djelovanju, oni su ostali bezuvjetno odani SSSR-u. Titov govor iz 1942., prigodom obljetnice Crvene armije, prepun je neukusnih hvalospjeva Staljinu, SSSR-u i Crvenoj armiji.³⁰ **Koča Popović** ide i korak dalje, pa opravdava

²¹ «Ratna jesen 1939. u dnevniku Augusta Cesarca», 179.

²² «Ratna jesen 1939. u dnevniku Augusta Cesarca», 180.; Z. STIPETIĆ, *Argumenti za revoluciju*, 388.

²³ «Ratna jesen 1939. u dnevniku Augusta Cesarca», 181.

²⁴ *Isto*, 185.

²⁵ *Isto*, 187.

²⁶ *Isto*, 197.

²⁷ *Isto*, 200.

²⁸ *Isto*, 200.; Z. STIPETIĆ, *Argumenti za revoluciju*, 390.

²⁹ «Ratna jesen 1939. u dnevniku Augusta Cesarca», 201.

³⁰ Josip BROZ TITO, *Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941-1944*. Drugo, dopunjeno izdanje, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1945., 33.-42.

staljinističke zločine: «Čak i kad sam saznavao za strahote staljinizma nisam ih oštrije osuđivao».³¹

Partizanski obavještajac **Josip Kotnik** u biografskoj knjizi *Svi umiru jednako* opisuje kako se je razvoj omladine još u predratnim vremenima na periferiji Zagreba odvijao u «duhu Kominterninih direktiva», te dodaje: « U to vrijeme Staljin je za nas bio kult kojem smo se klanjali i sve svoje napore usmjeravali u pravcu njegovih direktiva i poruka koje je Kominternena prenosila i usađivala u napredne omladinske organizacije. Osnovni zadatak tih organizacija bio je prvenstveno propagiranje tekovina velike oktobarske revolucije».³²

Milovan Đilas diveći se SSSR-u piše:«Ljubav naša prema Sovjetskom Savezu neugasiva je, jer ona je kroz krv i oganj postala naš život, duša, budućnost, hljeb naš nasušni».³³ Đilas se, međutim, ne divi samo SSSR-u, već i sovjetskom komunističkom diktatoru Staljinu, mislima koje su zapravo misli svih komunista njegova doba: «Glava Staljinova nije samo prijatna, zbog svoje čudno nježne tvrdoće, zbog čitave svoje narodne izražajnosti, zbog umnih, živih, nasmiješenih, strogih i brižnih tamnožutih očiju, ona je i lijepa svojom harmoničnošću, svojom jednostavnošću, svojom uvijek živom mirnoćom i izražajnošću».³⁴

Servilnost prema Staljinu i SSSR-u ogledala se je i u partizanskim borbenim pjesmama prepunima hvalospjeva Staljinu i SSSR-u. Kotnik tako navodi pjesmu omiljenu u njegovoj četi: «Uz Tita i Staljina / dva junačka sina / nas neće ni pakao smest / mi kročimo smjelo / i dižemo čelo / visoko mi stišćemo pest! ».³⁵ Prema svjedočenju nekadašnjega djelatnika OZNA-e, **Vojne Kamalića**, na Rabu se pjevala pjesma u kojoj je stajalo: «Hajd u borbu partizani, / Slobode će stići dani! / Partija nam hrabra mati, / Tito, otac, brat. / Rusija nam mila baka, / Staljin dida drag».³⁶ Partizani pak u Lici pjevali su: «Oj, Staljine, ti narodni bože, / Bez tebe se živjeti ne može. / Hajde braćo, da mjerimo Drinu, / Da gradimo ćupriju Staljinu. / Drug će Staljin i crvena zvijezda / Uništiti fašistička gnijezda».³⁷

Tko su partizanima bili uzori svjedoči nam i hrvatski književnik i predsjednik Izvršnoga odbora ZAVNOH-a, **Vladimir Nazor**: «Drugovi i drugarice (...) Vi

³¹ Aleksandar NENADOVIĆ, *Razgovori s Kočom*, Zagreb, Globus, 1989., 15.

³² Josip KOTNIK, *Svi umiru jednako*, Globus, Zagreb, 1990., 5.

³³ Milovan ĐILAS, *Članci 1941.-1946.*, Zagreb, Kultura, 1947., 34.

³⁴ *Isto*, 170.

³⁵ J. KOTNIK, *Svi umiru jednako*, 100. Autor te poznate partizanske koračnice je hrvatski književnik V. Nazor. Usp. Ivo BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990., 23.

³⁶ Tomislav VUKOVIĆ, «Šokantno kazivanje nekadašnjega djelatnika OZNE (4). Pali su pod zrnem strojnica pjevajući vjerske pjesme», Podlistak, *Glas Koncila*, 49./2010., br. 13 (1866), Zagreb, 28. ožujka 2010., 25.

³⁷ I. BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 22.-23. Usp. V. DEDIJER, *Dnevnik*, 3. izd., Beograd, 1:333.

znate, moramo se ugledati u komuniste u Rusiji. I oni su ispočetka puno diskutirali, a sada oni rade, oni lupaju, a mi se moramo kaniti naših 'hrvatskih govorcija' i jedanput za uvijek nešto raskomadati, rastepsti da osiguramo nešto novo (...) Vi, junački komunisti, borite se i radite sada po komunističkim metodama (...) Želim samo neka mi Bog dade toliko života, da mogu vidjeti uništenje neprijatelja...«.³⁸

Da takvo servilno puzanje pred SSSR-om nije bilo samo prolazne naravi, bjelodano pokazuje drugi hrvatski književnik i veliki Titov prijatelj **Miroslav Krleža**. I nakon sukoba sa SSSR-om on naučava da nam je Moskva «u našim historijskim kretanjima bila stalnim svjetionikom. Govoriti danas (...) da smo balon koji se otkinuo te luta nošen zapadnim vjetrovima, znači nepoznavanje osnovnih elemenata naše prošlosti, naše sadašnjosti i naše budućnosti».³⁹ Krleža dalje dodaje:« Osnovna zamisao političke i socijalne revolucije koju je u ratu i u prvim godinama našega suverenog i slobodnog života provela KPJ sa svojim sekretarom drugom Titom, lenjinska je, i od te osnovne zamisli nije od nas odstupio nitko, jer su sva naša moralno-politička uvjerenja od početka bila i više od trideset godina ostala: lenjinska».⁴⁰

(***)

Opsjednutost jugoslavenskih komunista i partizana SSSR-om i Staljinom imala je i svoje tragikomične strane. **August Cesarec** je 1940. u svojoj knjizi *Putovanje po Sovjetskom Savezu. Na Uralu i Volgi* pripovijedao bajke, po kojima redovi pred trgovinama u SSSR-u nisu posljedica oskudice robe, nego do njih dolazi zbog porasta kupovne moći građana. Sovjetski građani uživaju u blagostanju, cvjeta kultura, a s crkava su uklonjena crkvena obilježja, križevi i zvona, pa su one pretvorene u kina, antireligiozne muzeje, trgovine, stanove ili domove oslobođenih žena. Siročad na sovjetskim ulicama su djeca koja su «kulaci» napustili da «*napakoste sovjetskoj vlasti*». Radnici imaju vlast i grade «*najljepši život na svijetu*»; kolhoznici na Uralu puni su životne radosti i svi se «*bez izuzetka mogu smatrati imućnima*». I dalje: «*Na Kavkazu sam, kao i svuda drugdje, vidio već seljake, do jučer još analfabete, kako sami nadziru rad elektrana, rukuju traktorima i drugim strojevima, imaju kućnu knjižnicu i stalno povećavaju opseg svog znanja*». U tome «*novorođenom svjetlu uz red, napredak i blagostanje zavladao [je] zadovoljstvo, radost i sposobnost radovanja*».⁴¹

Simo Dubajić također svjedoči o bajkama koje su se pripovijedale o životu u SSSR-u, te navodi da je «*prepričavanje raja zemaljskog iz sovjetske Rusije*»

³⁸ *Narodna borba*, br. 1., «mart» 1943., 12.-14. Prema: Mladen IVEZIĆ, *Titova umjetnost mržnje*, 228.

³⁹ Miroslav KRLEŽA, «O kampanji Informacionog biroa», *Gdje smo i kako smo: suvremene političke teme*, Oslobođenje, Sarajevo, 1988., 64.

⁴⁰ ISTI, «Informbirovska hajka traje», *Gdje smo i kako smo: suvremene političke teme*, 66.

⁴¹ August CESAREC, *Putovanje po Sovjetskom Savezu*, Zora, Zagreb, 1964., passim.

bilo toliko «privlačno da nije bilo mesta sumnji u zlatne žlice i genijalnost kojom su obdareni svi građani šestine zemljine kugle. Pevali smo 'Od Karpata do Kitaja', uvereni da tamo vlada poredak ljubavi i mira, da nema prosjaka, niti sirotinje uopšte, kao kod nas. Svi su zaposleni, rade i pevaju. Svi su za mir i čitaju 'Ne ubij'. Tolstoja i Dostojevskog zna svako dete...».⁴²

Činjenica pak da su se u SSSR-u u isto vrijeme događale najgore povrede elementarnih ljudskih prava, Milovana Đilasa nije sprječavala da zapiše: «Sovjetski čovek je srdačan, radostan, prostodušan i nesebičan. Niko kao on ne zna odgovoriti na ljubav – ljubavlju».⁴³ I sam je Josip Broz Tito konfabulirao o životu u SSSR-u. U svibanjskome broju Proletera iz 1939. on ističe da je «boljševička partija pod mudrim Lenjinovim vodstvom i pod mudrim vodstvom druga Staljina svladala sve poteškoće pri stvaranju svoga grandioznoga djela» te dodaje da su «boljševici pod Staljinovim vodstvom stvorili 'najnapredniju državu na svijetu'». U toj zemlji «nema ugnjetenih i izrabljivanih, nema besposlice i bijede», tamo su «stvoreni još neviđeni u historiji čovječanstva uvjeti za kulturni razvoj i blagostanje», «boljševička stranka dala je narodima Sovjetskog Saveza najdemokratskiji ustav na svijetu – staljinski ustav».⁴⁴

Takvi zastrašujući razmjeri idealiziranja života u SSSR-u rezultirali su ne samo bezuvjetnom ideološkom odanošću, nego i uvjerenjem da je SSSR nepobjediv. **Ivan Šibl** tako navodi: «Naivno smo vjerovali da će Staljin za ciglih nekoliko mjeseci slistiti Hitlera, a to će, kao u Internacionali, biti naš 'posljednji ljuti boj'».⁴⁵ Milovan Đilas i **Aleksandar Ranković** su 22. lipnja 1941. bili uvjereni: «Za dva meseca Crvena armija će biti u Jugoslaviji».⁴⁶ Đilas je ukorio **Koču Popovića** što je ovaj negdje «nepromišljeno» rekao da će rat trajati čak do konca 1941. godine, a **Veselin Masleša** je partijski kažnjen «zbog širenja defetizma», jer je u to doba u Narodnoj borbi napisao da će Njemačka kapitulirati za šest mjeseci.⁴⁷ Neki su internirani komunisti u Kerestincu ostavili svjedočenja kako su hitci koji su se čuli u srpnju 1941. u okolici Zagreba zapravo znak da se borbe vode nadomak glavnoga grada Hrvatske, jer mu je Crvena armija na domaku. I tijekom rata se uloga i snaga SSSR-a preuveličavala. Dubajić opisuje kako je to izgledalo: «Čak i onda, i mnogo kasnije, kad smo znali da sve što nam se baca iz aviona, bacaju Ameri i Englezi, mi smo kao roboti utucavali kroz pamćenje izbušenu matricu i vikali: 'To šalju Rusi!'».⁴⁸

⁴² Simo Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje, Ispovedna autobiografska hronika – Knjiga I, Od Kistanja do Kočevskog roga*, Nidda Verlag GmbH (Bad Vilbel) i Vesti d.o.o., Beograd, 2006., 62.

⁴³ Milomir MARIĆ, *Deca komunizma*, 29.

⁴⁴ Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća*, 145.

⁴⁵ Ivan ŠIBL, *Sjećanja I. Iz prijeratnog i ilegalnog Zagreba*, Globus, Zagreb, 1986., 40.

⁴⁶ M. MARIĆ, *Deca komunizma*, 187.

⁴⁷ *Isto*, 29.

⁴⁸ S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 149.

S obzirom na tu zaslijepljenost, moguće je shvatiti komunističku poslušnost Moskvi. *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije* priznaje da je nakon njemačko-sovjetskog sporazuma «Partija unekoliko izmenila parole i u svojoj akciji postavljala težište na tu novu opasnost. Mesto ranije osnovne parole – borba protiv fašističke opasnosti, Partija ističe borbu protiv imperijalističkog rata, protiv uvlačenja Jugoslavije u rat, za oslanjanje na SSSR».⁴⁹ Titov biograf i član KPJ **Vladimir Dedijer** bio je ipak otvoreniji: «Rat je bio na pragu. Došlo je do zaključenja sovjetsko-njemačkog pakta. Članovi KPJ primili su taj pakt kao disciplinovani komunisti, smatrajući da je on potreban radi zaštite bezbednosti Sovjetskog Saveza, u to vreme jedine socijalističke države na svetu».⁵⁰

Dosljedno tomu, u vrijeme napada na Jugoslaviju, dok su Treći Reich i SSSR još uvijek poštivali pakt **Ribbentrop-Molotov**, jugoslavenski komunisti – kao ekspozitura Kominterne – nisu smjeli ići protiv volje svojih nadređenih. Bez te bezuvjetne odanosti Kominterni, ističe jedan od najpoznatijih povjesničara KPJ, nemoguće je shvatiti ponašanje komunista u Hrvatskoj i Jugoslaviji: «Za razumijevanje položaja KPJ-KPH 1941. godine svakako je važan odnos prema Kominterni i obratno. Polazim od konstatacije da rukovodstvo KPJ i Tito nijedan potez nisu poduzimali bez dodira i savjetovanja s vodstvom Kominterne. Bilo je to pitanje određene obveze i discipline».⁵¹ Njihov je odnos prema Osovini, dakle, određen politikom SSSR-a odnosno Kominterne prema savezu Njemačke i Italije. Ako je Hitler upao u Jugoslaviju, a s «Rusima» ima pakt o nenapadanju – pita se nakon napada na Jugoslaviju mladi «antifašist» Dubajić – «kakva je sad uloga nas komunista? Da još branimo taj sporazum ili svoju napadnutu zemlju?».⁵²

Jugoslavenskim je komunistima, dakle, bio važniji SSSR, tj. njegova obrana od činjenice da je napadnuta Jugoslavija. Jedan od prvaka tzv. Sisačkoga partizanskog odreda, njegov komesar **Marijan Cvetković**, navodi kako je **Josip Kraš**, član CK KPH, sredinom svibnja 1941. održao sastanak s članovima sisačkoga okružnoga komiteta Partije. Tada im je najavio da će uslijediti sukob Njemačke i SSSR-a te na tom sastanku «dogovoreno je 'da se podigne ustanak u trenutku kada dođe do sukoba Njemačke sa Sovjetskim Savezom'».⁵³ Cvetković ovako opisuje 22. lipanj 1941.: «Tog jutra već negdje oko pet sati ili možda nešto kasnije došao je k meni jedan omladinac koji je radio u noćnoj smjeni u rafineriji 'Shell'. Saopćio mi je da je noćna smjena slušala [radio?] i da već od četiri sata Nijemci govore kako su napali Sovjetski

⁴⁹ *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, 265.

⁵⁰ Vladimir DEDIJER, *Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju*, Kultura, Beograd, 1955., 259.

⁵¹ Ivan JELIĆ, *Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50 obljetnice početka antifašističke borbe*, *Časopis za suvremenu povijest*, Institut za suvremenu povijest, 23./1991., br. 1-3, Zagreb, 1991., 63.

⁵² S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 78.

⁵³ Antun NIKOLIĆ, «Hrvati prvi ustanici u Jugoslaviji. Povijesna istina o Sisačkom narodnooslobodilačkom partizanskom odredu», *Podlistak*, (1), *Vjesnik*, Zagreb, 21. i 22. lipnja 1991., 13.

Savez. Ja sam tada odmah otišao do sekretara našeg komiteta **Vlade Janića** koji je bio u isto vrijeme član CK KPJ i član CK KPH. (...) Brzo smo zaključili što treba da se radi: trebalo je odmah obavijestiti sve organizacije da nitko više ne smije pasti neprijatelju u ruke, da se komunisti naoružaju i da se ne spava kod kuće... Svi kompromitirani, tj. oni koje će policija tražiti i oni koji su već prije bili uhapšeni, da se povuku u šumu, naoružaju i uspostave veze sa odredom što će se istog dana formirati na određenom mjestu za koji će znati partijske veze...».⁵⁴

Povjesničarka **Gordana Vlačić** ističe «da je 22. lipanj [1941. u Sisku] u izravnoj vezi s globalnom taktikom Komunističke internacionale i Sovjetskog Saveza. I ti komunisti svojim 'izlaskom van' potvrđujući kako su čekajući napad na SSSR krenuli u NOB, a time i dokazujući kako Hrvati nisu čekali da ih netko oslobodi. Ali 22. lipnja je direktno sinhroniziran s napadom na SSSR i to je davno bilo dogovoreno. U dokumentima Kominterne se vidi da treba pričekati s ustankom i u slučaju napada na SSSR dignuti ustanke i raditi diverzije kako bi usporili napredovanje fašističkih i nacističkih snaga na Sovjetski Savez i pridonijeti oslobođenju SSSR-a koji je za Kominternu jedina domovina proletarijata».⁵⁵

Kominternik pouzdanik Josip Kopinič u napatku komunistima od 29. lipnja istaknuo je kako je «svaki partijac dužan braniti SSSR».⁵⁶

M. Đilas, jedan od ključnih ljudi u partizanskome pokretu, o vremenu podizanja ustanka jasno kaže: «Da, mi smo pozvali narod na ustanak tek kad je Hitler napao Sovjetski Savez».⁵⁷ Ni I. Šibl nema dvojbi oko toga, za koga su se partizani i komunisti borili: «Borili smo se za Sovjetski Savez, prvu zemlju socijalizma, i za pobjedu međunarodnog proletarijata. To je bio naš credo. Ti su nas ciljevi pokretali».⁵⁸ Ni Tito nije imao problema priznati da su partizani i komunisti «pozvali narod na ustanak u samom početku, čim su fašističke horde napale Sovjetski Savez».⁵⁹ Dakle, narod nije pozvan na ustanak kad je napadnuta Jugoslavija, nego kad je napadnut SSSR.

Već iz navedenih činjenica – tj. iz priznanja samih visokih komunističkih i partizanskih dužnosnika, kao i samog Tita – jasno proizlazi da je komunističko-partizanska borba bila primarno motivirana ideološkim razlozima, odnosno obranom SSSR-a kao «prave domovine» revolucije. Njima je bio važniji SSSR od obrane same Jugoslavije ili, drugim riječima, obrana Jugoslavije bila je važna samo u onoj mjeri u kojoj je to odgovaralo strateškim ciljevima

⁵⁴ A. NIKOLIĆ, «Hrvati prvi ustanici u Jugoslaviji», (2), *Vjesnik*, Zagreb, 24. lipnja 1991., 18.

⁵⁵ Ivančica KNAPIĆ, «Gordana Vlačić: U čemu se pogriješili komunisti», *Vjesnik*, Zagreb, 21. i 22. lipnja 1991., 16.

⁵⁶ Ivan JELIĆ, *Tragedija u Kerestincu : Zagrebačko ljeto 1941.*, Globus, Zagreb, 1986., 63.

⁵⁷ Milovan ĐILAS,, 81.

⁵⁸ Ivan ŠIBL, *Sjećanja I*, 40

⁵⁹ Josip BROZ TITO, *Intervjui*, August Cesarec, Zagreb, 1980., 309.

Kominterne. Kad to imamo na umu, tada se nameće i pitanje koje je samo na prvi pogled hipotetsko: da kojim slučajem Treći Reich nije napao SSSR i da se Pakt o nenapadanju nastavio poštovati (premda neka novija historiografska istraživanja pokazuju da je Hitler zapravo preduhitrio Staljina koji je imao plan napasti Treći Reich⁶⁰), bi li se i kad bi se jugoslavenski komunisti pobunili i odmetnuli se u partizane? Jer, i njihov odnos prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) bio je – unatoč činjenici da su bili protivnici raspada Jugoslavije⁶¹ i protivnici Osovine – prvenstveno određen stajalištima SSSR-a odnosno Kominterne.

Utoliko su i protivnici jugoslavenskih komunista i partizana bili uvjetovani time tko su protivnici SSSR-a, jer se – kako je rekao Đilas – «*od Oktobarske revolucije do današnjeg dana svijet – kako države i narodi, tako i pojedinci – počeo (...) odlučno dijeliti na prijatelje i neprijatelje Sovjetskog Saveza. I ta podjela, u stvari, označava podjelu na napredne i nazadne snage savremenog društva. (...) Bez Sovjetskog Saveza nije moguće u svijetu napraviti nijedno ozbiljno djelo, nijedan stvaran čin*».⁶² Ni pobjeda u ratu nije bila moguća bez SSSR-a. Zagrebački Vjesnik je 22. lipnja 1945. pisao kako je njemački napad na SSSR odnosno ulazak Crvene armije u rat «*bilo osnovni uslov, koji je omogućio našu borbu za oslobođenje*», zaključujući kako bez SSSR-a i Crvene armije «*mi ne bi mogli osloboditi našu zemlju i pobijediti neprijatelja*».⁶³ To vrijedi i za cijelu Europu, piše isti list nekoliko mjeseci kasnije: «*Svi porobljeni narodi Evrope vjerovali su, da svoje oslobođenje ispod fašističkog jarma mogu postići samo uz pomoć herojske armije sovjetskih naroda*».⁶⁴

Nakon što je Treći Reich napao SSSR, situacija se iskristalizirala. Sovjetski savez prisiljen s jedne strane pridobiti zapadne saveznike na svoju stranu, a s druge strane «anulirati» činjenicu postojanja dotadašnjeg komunističko-

⁶⁰ Cilj Staljina nije bilo uništenje samo Njemačke, nego i čitava Zapada. U jednome članku Staljin je taj cilj sasvim jasno precizirao: «Zapad je sa svojim imperijalističkim ljudožderima postao centar tmine i ropstva. Naš je zadatak da taj centar uništimo na radost i veselje trudenika svih zemalja» (Isaac DEUTSCHER, *Staljin. Politička biografija*, Zagreb, Globus, 1977., 189.).

⁶¹ Ovdje se misli na razdoblje nakon 1933. odnosno 1934. Do Hitlerova dolaska na vlast (1933.) i njemačko-poljskog ugovora o nenapadanju te ulaska SSSR-a u Društvo naroda (1934.) KPJ je monarhističku Jugoslaviju iz taktičkih razloga prozivala kao umjetnu, versaillesku tvorevinu bez budućnosti. No, nakon dolaska Hitlera na vlast i sklapanja spomenutog ugovora, SSSR se je osjetio ugroženim te se priklonio antirevizionističkim krugovima i postao zagovornikom europskoga status quo. KPJ će nakon toga – kao prava i poslušna ekspozitura Kominterne – i sama zagovarati opstanak Jugoslavije - versailleske tvorevine (Vidi: T. JONJIĆ, *Planovi federalizacije Jugoslavije. Promašeni argument partizanske kvazihistoriografije*, Republika Hrvatska, 46./1997., br. 196., Zagreb, rujana 1997., 43.).

⁶² M. ĐILAS, *Članci 1941.-1946.*, 80.

⁶³ «22. lipnja 1941. počeli smo stvarati krvlju zapečaćeno bratstvo sa Sovjetskim Savezom – jamstvo naše slobode i nezavisnosti», *Vjesnik*, 5./1945., br. 54, Zagreb, 22. lipnja 1945., 1.

⁶⁴ «Živjela prva godišnjica bratskog saveza naroda SSSR-a i Jugoslavije», *Vjesnik*, 6./1946., br. 301, Zagreb, 11. travnja 1946., 1.

nacionalsocijalističkog partnerstva oličenog u *Paktu o nenapadanju*,⁶⁵ odlučuje promijeniti taktiku. Umjesto kategoričkog zahtjevanja provedbe «komunističke revolucije», SSSR od tada naglašava nužnost «antifašističke borbe», dakle borbe protiv svoga dojučerašnjeg partnera Trećeg Reicha. Dosljedno taktičkom zaokretu, Moskva 22.6 putem radiograma upozorava svoju ekspozituru KPJ da je riječ o «*antifašističkoj borbi*», a ne o «*pokretanju socijalističke revolucije*».⁶⁶ Partizani na poziv Moskve bježe u šumu i dižu pobunu («ustanak»).

No, kako ističe **dr. Ivo Banac**, dok se Staljin u obrani od osovinskog napada iz taktičkih razloga poziva na rusku tradiciju i ruske nacionalne simbole,⁶⁷ jugoslavenski komunisti na čelu s Titom se otvoreno služe «ikonografijom međunarodnog komunizma».⁶⁸ Ustanak je bio usmjeren primarno protiv NDH. Suprotno mitovima koji se od devedesetih propovijedaju u Hrvatskoj, Hrvati nisu na početku rata u znatnome broju participirali u partizanskome pokretu. Nešto veći priljev Hrvata u partizane uslijedio je tek u drugoj polovici 1942., a osobito nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. U vrijeme početka pobune protiv NDH u partizanskom je pokretu prevladavao srpski element, dok je udio Hrvata bio od ne osobito velikog značenja.

Na «savjetovanju pretstavnika štabova i komandanata narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije» u Stolicama 27. rujna 1941. u vezi s razvitkom partizanskoga pokreta u Hrvatskoj Tito je dao sljedeću ocjenu: «*Slabost partizanskog pokreta u Hrvatskoj je u tome što on uglavnom obuhvata srpsko stanovništvo na Kordunu, u Lici itd., a međutim vrlo mali broj Hrvata – seljaka. Najsvjesniji dio radništva odazvao se pozivu Komunističke partije i stupio u partizanske redove. Ali ni ti odredi nemaju dovoljno podpore od hrvatskog stanovništva ...*».⁶⁹

S. Dubajić komentirajući stanje u Trećoj dalmatinskoj brigadi piše: «*Preterao je Nitonja kad je napisao da je među nama partizanima bilo šest stotina Hrvata. Toliko ih nije bilo sve do pada Italije. Bilo ih je ukupno stotinjak*».⁷⁰ Dubajić

⁶⁵ Francuski povjesničar François Furet o Paktu o nenapadanju piše: «Riječ je o savezništvu, a ne samo o dogovoru o nenapadanju, kao što se htjelo isprva prikazati, u vrijeme najžešće poljske krize. Javnu je objavu savezništva pratio i tajni dogovor, postojanje kojega će Sovjeti dugo poricati budući da tekst otvoreno utanačuje veličinu teritorija što ga partneri namjeravaju podijeliti, a sve uoči prodora njemačkih trupa na granicu Poljske» (François FURET, *Prošlost jedne iluzije*, Politička kultura, Zagreb, 1997., 315.).

⁶⁶ I. JELIĆ, *Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50 obljetnice početka antifašističke borbe*, 64.

⁶⁷ Staljin, naime, nije motivirao narod na obranu internacionalističkim, već nacionalističkim parolama: zazivajući religiju i vojnu slavu iz carističkog vremena, narod se poticao na obranu borbom za «svetu Rusiju» (Richard PIPES, *Komunizam. Povijest intelektualnog i političkog pokreta*, Alfa, Zagreb, 2006., 104.).

⁶⁸ Ivo BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, 22.

⁶⁹ J.B. TITO, *Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941-1944*. 22. Usp. ISTI, *Sabrana djela*, sv. 7., Beograd, 1982., 137.

⁷⁰ S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 156.

dalje navodi da je sastav njegovih «*triju bataljona bio sto posto srpski, a samo Drugog pedeset posto hrvatski*».⁷¹ Partizanski general **Milan Kuprešanin** navodi kako su 98 % pripadnika njegove partizanske postrojbe u Lici sačinjavali Srbi.⁷² Josip Kotnik svjedoči da su pobunjenici uglavnom imali potporu u selima naseljenima srpskim stanovništvom.⁷³ U siječnju 1942. Tito je **Adilu Zulfikarpašiću** izjavio: «*Mi ne možemo voditi protusrpsku politiku, u našoj vojsci nalazi se 95% Srba*».⁷⁴ Izaslanik Vrhovnog štaba i CK KPJ, **Ivo Lola Ribar**, 17. ožujka 1942. javlja Titi o situaciji u Hrvatskoj i Vojvodini, napominjući kako i u Dalmaciji glavninu partizanskog pokreta «sačinjavaju još uvijek Srbi!».⁷⁵ **Pavle Gregorić**, član CK KPH, pokušavajući pridobiti za suradnju zastupnika HSS-a, **Tomu Vojkovića**, u svibnju 1942. govori o «*važnosti da u oslobodilačkoj borbi sudjeluju i Hrvati, pogotovu zato što se u partizanima nalazi golema većina Srba, a znatno manje Hrvata*».⁷⁶ Dajući ocjenu dotadašnjega političkog rada komunista u sjevernoj Hrvatskoj, komunist **Ivan Marinković** je u prosincu 1942., među ostalim, zaključio:«*Naši drugovi nisu uspjeli da uvjere hrvatskoga seljaka da je jedini pravi put pristupanje partizanima, i u tom pravcu treba još mnogo da se radi*».⁷⁷

Jasno je, dakle, da su u vrijeme početka pobune protiv NDH glavninu partizanskih postrojbi sačinjavali Srbi.⁷⁸ A znatan dio Srba – kako zaključuje povjesničar **Hrvoje Matković** – «*nije se mirio s uspostavom hrvatske države i nije ju prihvaćao bez obzira na ustaštvo*».⁷⁹ Da je Matković u pravu, potvrđuje Đilas, koji nema dvojbe da Srbi «*ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi morali*».⁸⁰ Štoviše, Srbi ne samo da su bili protivnici samostalne hrvatske države, nego su bili i protivnici hrvatske autonomije unutar Jugoslavije. Primjer koji to u praksi neprijeporno dokazuje bio je odnos Srba prema Banovini Hrvatskoj. Pretežit dio srpskih i srbijanskih političara bio je protivnik Banovine Hrvatske, iako je formiranje Banovine Hrvatske imalo za cilj prvenstveno konsolidirati i očuvati Jugoslaviju.⁸¹

⁷¹ *Isto*, 232.

⁷² «Narodni heroji NOB-a o državi HDZ-a», *Nacional*, br. 188, Zagreb, 13. lipnja 1999., 24., 41.

⁷³ Josip KOTNIK, *Svi umiru jednako*, Globus, 41.

⁷⁴ Adil ZULFIKARPAŠIĆ, *Put u Foču 25. 1. 1942. godine*, u: *Bleiburg, uzroci i posljedice*, Knjižnica Hrvatske revije, München-Barcelona, 1988., 50.

⁷⁵ ZNOR, II/3, dok. 58, 157-168. Usp. NOBD, II., dok. 34, 93-95.

⁷⁶ Fikreta JELIĆ BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, Globus, Zagreb, 1983., 158.

⁷⁷ *Isto*, 172.

⁷⁸ Odnosno - kako navodi T. Jonjić - između «četničkih pobunjenika i partizanskih odmetnika tijekom 1941., pa i u prvim mjesecima 1942. na vojnopolitičkoj i organizacijskoj razini nije bilo jasne razlike» (T. JONJIĆ, «Komunisti iz Hrvatske i hrvatska država (XI.). KPH i 1941. ostaje dosljedno na jugoslavenskoj liniji»., *Politički zatvorenik*, 10./2000., br. 98, Zagreb, svibanj 2000., 20.).

⁷⁹ Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske. Kratak pregled*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1994., 166.

⁸⁰ Milovan ĐILAS, *Revolucionarni rat*, Književne novine, Beograd, 1990., 180.

⁸¹ Tomislav JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, Libar, Zagreb, 2000., 91.-116. Usp. Ivan GABELICA, *Pravno-politički kontekst nastanka Banovine Hrvatske*, u: *Hrvatska*

Protubanovinsku i protusporazumsku politiku zastupao je i nezanemariv broj srpsko-pravoslavnoga svećenstva.⁸² Odnos srpskih političara i vjerskih poglavara prema Banovini Hrvatskoj, zorni je dokaz da u pobuni protiv NDH glavni razlog nije bio ustaški režim, već protivljenje hrvatskoj državi.

Valja ovdje istaknuti još jednu bitnu činjenicu, koju jugoslavenska hagiografija u Hrvatskoj sustavno prešućuje: prvi ratni zločini u Drugome svjetskom ratu – kada govorimo o području koje je od 1918. do 1941. obuhvaćala Kraljevina Jugoslavija - počinjeni su nad hrvatskim seljacima-civilima. Naime, 7. travnja 1941. u bjelovarskom je kraju došlo do pobune protiv Kraljevine Jugoslavije i terora koji se od 1918. sustavno provodio nad nesrpskim stanovništvom. Pobuna je imala za cilj proglašenje hrvatske države. Pobunio se je 108. pješadijski puk, sastavljen od Hrvata toga kraja, pod vodstvom narednika **Ivana Čveka**, a pridružio im se je i 40. dopunski puk natporučnika **Leopolda Supančića**. Uz pomoć građana Bjelovara slomljen je otpor jugoslavenske vojske i žandarmerije, te je 8. travnja oko 18 h tadašnji gradonačelnik Bjelovara, a kasniji ministar narodne prosvjete NDH, **Julije Makanec**, s balkona gradske vijećnice proglasio «*uskrsnuće Nezavisne Države Hrvatske*», što je okupljeno mnoštvo pozdravilo s velikim odobravanjem. Bilo je to dva dana prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu. Bjelovar je – kako je kasnije konstatirao jugoslavenski orijentirani Vlatko Maček – bio prvi grad na prostoru Kraljevine Jugoslavije u kojem su Hrvati odbili biti njezinim dijelom, preuzeli vlast i proglasili svoju državu.⁸³

Međutim, s obzirom da Srbi - kako je to sasvim jasno precizirao Đilas- «*ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi morali*», proglašenje hrvatske države u Bjelovaru – koje je bilo izraz volje tamošnjeg hrvatskog stanovništva, a ne možda diktat Rima ili Berlina – nije naišlo na odobravanje jugoslavenske vlasti i Srba toga kraja. Uslijedila je odmazda. Četiri pobunjena hrvatska vojnika ubijena su 8. travnja u zasjedi koju su pripravili srbočetnici u selu Hrgovljani pokraj Bjelovara. To je bio samo početak: uslijedio je krvavi pir. Srpski 2. konjanički puk *Car Dušan Silni* devetog je travnja smaknuo pet nedužnih hrvatskih seljaka u selu Peteranca kraj Virovitice, a nakon toga se uputio prema Bjelovaru s ciljem slamanje pobune. Na Veliki četvrtak, 10. travnja, 2. konjanički puk krećući se prema Bjelovaru u selu Donji Mosti kraj Bjelovara smaknuo je 11 nedužnih hrvatskih seljaka.⁸⁴ Jedina krivnja tih seljaka bila je ta što su bili Hrvati. Nakon toga

između slobode i jugoslavenstva, zbornik radova, ur.: T. JONJIĆ - Zlatko MATIJEVIĆ, Naklada Trpimir, Zagreb, 2009., 244.-247.

⁸² Vidi: Krešimir REGAN, *Djelovanje Srpske pravoslavne crkve na području Banovine Hrvatske*, u: *Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, 249.-278.

⁸³ Zdravko DIZDAR, *Bjelovarski ustanak od 7. do 10. travnja 1941.*, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 39./2007., br. 3., Zagreb, 2007., 596.

⁸⁴ Z. DIZDAR, *Bjelovarski ustanak od 7. do 10. travnja 1941.*, passim. Usp. Damir BOROVIČAK, *Voliš li Hrvatsku?*, vlastita naklada, Zagreb, 2007., 163.-171. Usp. Ivan GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, vlastita naklada, Zagreb, 2007., 302., 303., 306.

uslijedili su brojni drugi zločini u bjelovarskome kraju. Sela u okolici Bjelovara - Gornje Zdjelice, Zrinski Topolovac, Rovišće, Pavlovac, Kapela i šuma Bedenik samo su dio *toponimije smrti* koju je sijala srpska vojska i četnici. Posebno okrutan bio je zločin u selu Kapela gdje su srpski vojnici 9. travnja seljanki **Mandi Filipović**, koja je bila u šestom mjesecu trudnoće, rasporili trbuh te iz njega izvadili muško dijete, zbog čega su i ona i dijete umrli.⁸⁵ Do kraja travnja srpska vojska i četnici u bjelovarskome su kraju umorili 40 osoba, no istraživanja se nastavljaju stoga bi brojka mogla biti i veća.⁸⁶

Srpski vojnici i četnici, ponegdje uz sudjelovanje srpskoga civilnog pučanstva, tako su samo u travnju 1941. poubijali preko 300 osoba hrvatske i muslimanske pripadnosti.⁸⁷ Pritom je ključno to, da su ti zločini počinjeni prije nego što je u NDH pala ijedna srpska žrtva!⁸⁸ Međutim, ovi se zločini u hrvatskoj historiografiji sustavno prešućuju. Kad se održavaju komemoracije u sjećanje na ove žrtve, *demokratski mediji* o tome obično ne kažu ni riječi. Cilj prešućivanja je potpuno jasan: daljnje nametanje teze da su ustaše prvi počeli vršiti zločine i teror nad Srbima, i to bez ikakva povoda.

Tko sumnja u tu dogmu, automatski će dobiti etiketu «revizionista». Tako, primjerice, **dr. Ivo Goldstein** i **Slavko Goldstein** pišu: «*Tijekom posljednjih desetak godina revizionistička je historiografija u Hrvatskoj razvila tezu da su 1941. Srbi digli ustanak protiv hrvatske države i da su ustaške represalije bile izazvane tim ustankom. No, za takve tvrdnje nema dokaza, jer su događaji od travnja do početka kolovoza 1941. tekli upravo obrnutim slijedom. Dijelovi jugoslavenske kraljevske vojske u raspadu izvršili su u Bjelovaru od 9. do 13. travnja 1941. dvadesetak pojedinačnih ubojstava vojnika i građana hrvatske nacionalnosti, a na povlačenju iz Mostara ubili su 25 mještana Čapljine i okolice, četiri seljaka u selu Cim te spalili više desetaka kuća u selima Cim i Ilići pokraj Mostara. Međutim, to su zločini izoliranih dijelova poražene vojske, a sličnih u to vrijeme, pa ni 3,5 sljedeća mjeseca više nema, te se ne može govoriti o ustanku protiv hrvatske države. Prvi masovni zločin, sada, pak, četničkih pristaša nad Hrvatima, dogodio se u Lici 28. srpnja 1941. godine, kada je u Brotnji pokraj Srba ubijeno 37 Hrvata iz obitelji **Ivezić**».⁸⁹ Goldsteini, dakle, priznaju da su prije zločina nad Srbima izvršeni zločini nad Hrvatima, no*

⁸⁵ I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 303.

⁸⁶ *Isto*.

⁸⁷ *Isto*, 311.

⁸⁸ Prva ubojstva Srba u NDH dogodila su se 28. travnja 1941. u selu Gudovac, nedaleko Bjelovara, gdje je ubijeno oko 200 Srba (Željko KARAULA, «Slučaj Gudovac» 28. travnja 1941., u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, knjiga 39, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., 205.). Koliko su za ovaj zločin i slične zločine početkom rata – kad još nije bio do kraja uspostavljen upravno-politički i vojni aparat NDH - odgovorne vlasti NDH i postrojbe hrvatskih oružanih snaga, a koliko skupine tzv. «divljih ustaša» - koje formalnoppravno nisu pripadale Ustaškom pokretu - o tome bi se dalo raspravljati.

⁸⁹ Ivo GOLDSTEIN, Slavko GOLDSTEIN, *Srbi i Hrvati u narodnooslobodilačkoj borbi u Hrvatskoj*, Dijalog povjesničara-istoričara 7, Beograd 2002., 252.-253.

tezu da je bilo riječ o ustanku protiv hrvatske države odbacuju uz obrazloženje da se radilo o zločinima «*izoliranih dijelova poražene vojske*». te da sličnih zločina «*u to vrijeme, pa ni 3,5 sljedeća mjeseca više nema*».

To, međutim, nije točno. Kao što je već spomenuto ranije, u travanjskim zločinima sudjelovalo je djelomično i srpsko civilno stanovništvo, travanjski su zločini nad Hrvatima izvršeni u različitim dijelovima NDH,⁹⁰ a između travanjskih zločina i zločina nad obitelji Ivezić 28. srpnja izvršeni su brojni zločini nad hrvatskim stanovništvom. U Hrvatskom Blagaju kod Slunja, u noći između 5. i 6. svibnja, četnici su ubili 5 članova obitelji **Jose Mravunca**, među kojima je bilo i dvoje malodobne djece. U istočnoj je Hercegovini 24. lipnja izbio tzv. četnički Vidovdanski ustanak, koji je prema srpskim izvorima za posljedicu imao 123 poginula i 200 ranjenih hrvatskih vojnika. Dan kasnije, 25. lipnja, četnici su ubili 9 hrvatskih oružnika u postaji Lukavac kod Nevesinja, dok su 28. lipnja u Avatovcu u istočnoj Hercegovini poklali 47 Hrvata te zapalili sve kuće u tome mjestu.⁹¹ Prema srpskome publicistu **Radovanu Papiću**, partizanskom prvoborcu rodom iz Bileće, taj je ustanak «*bio usmjeren protiv NDH i njezinih institucija*».⁹² Krvavi pir nastavlja se 30. lipnja kad četnici pod vodstvom popa **Momčile Đujića** ubijaju više od stotinu Hrvata u okolici Knina i Zadra, a istoga dana vrše pokolje Hrvata u Blažuju te u kotarima Derventa, Varcar, Vakuf i Zvornik. Istog dana na Sjetini na Jahorini, pod vodstvom **Save Derikonje**, zaklali su šezdesetpet civila. U Istočnoj Hercegovini buna protiv NDH nastavlja se 17. srpnja kad četnici vrše pokolje u kotaru Ljubinje, u selima Dječ, Orahovica, Fatnica, Bjelan, Sakotići i Plana. Istoga dana četnici vrše pokolje i u kotaru Trebinje, te u selima: Begovići, Gornji Turani, Donji Turani i Staro Slano. Pod Đujićevim vodstvom četnici 26. srpnja ponovno kolju Hrvate u okolici Knina te u Donjem Erveniku (trideset poklanih Hrvata), Golubićima, Ugarcima i Komitama. Istoga dana, u kotaru Bosansko Grahovo, četnici vrše pokolje u selima: Sarići, Špiranovići, Čuline i Kardumi te pod vodstvom **Zlovođe** kolju dvadeset jednoga Hrvata.⁹³

U razdoblju između travanjskih zločina i 28. srpnja, a to je razdoblje u kome - prema Goldsteinima - nije bilo zločina nad Hrvatima, izvršen je i brutalni pokolj 350 hrvatskih katoličkih hodočasnika koji su se iz Kosova kod Knina – gdje su svetkovali blagdan sv. Ane – vlakom vraćali u Drvar. Četnici su presreli vlak,

⁹⁰ O mjestima u kojima su izvršeni zločini nad hrvatskim stanovništvom vidjeti u: Ivica KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (I.)», *Politički zatvorenik*, 19./2009., br. 203., Zagreb, travanj 2009., 16.-18. Usp. I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 302.-312. Usp. T. JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 642.-644.

⁹¹ I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», *Politički zatvorenik*, 19./2009., br. 204., Zagreb, ožujak 2009., 29. Usp. I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 317.-318.

⁹² Radovan PAPIĆ, *Hercegovina u revoluciji*, Sarajevo, Oslobođenje, 1985., 79. Prema: I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 319.

⁹³ I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», 29.

hodočasnike zarobili i svezali, te ih 27. srpnja pobili kod jame Golubnjače i bacili ih u jamu. S hodočasnicima je ubijen i drvarski župnik **Waldemar Maksimilijan Nestor** – prvi ubijeni svećenik u Drugome svjetskom ratu na području bivše Jugoslavije.⁹⁴ O ovom zločinu svjedoči i pripadnik partizanskog pokreta **Stevo Babić**: «*Bilo je svanulo sunce (27. srpnja 1941.) koje je obasjavalo cijelu okolinu. Četa se već spremala za pokret prema žandarmerijskoj stanici Trubar. Kada je četa stigla u reon Žitkovca pojavio se putnički voz, jer pruga na tom mjestu nije bila prekidana. U vozu nije primijećena vojska pa su ustanici propustili voz prema Vagnju. Na željezničkoj stanici Vaganj, **Damjan Željковиć** sa grupom starijih ljudi i omladinaca pokupio je sve putnike iz voza. Među njima se nalazio ustaša **Marko Špiranović**, katolički svećenik **Petar Maks** i neki trgovci. Ova grupa je izvela iz voza strojovođu **Lokšmita**, čiji je sin tada bio član KPJ i nalazio se kod ustanika. Grupa **Damjana Željковиća** je na svoju ruku povelala sve putnike ka Golubnjači i sve ih, bez ičijeg odobrenja postreljala».⁹⁵ Istoga dana zvjerski je ubijen i drugi katolički svećenik, **Juraj Gospodnetić**, župnik u Bosanskom Grahovu, koga su četnici izmasakrirali, a zatim ispekli na ražnju.⁹⁶*

Dne 27. srpnja četnici u okviru opće pobune koja je zahvatila cijelu jugozapadnu Bosnu i jugoistočnu Liku, dižu pobunu i u Donjem Lapcu. U pobuni je masovno sudjelovalo srpsko pučanstvo. Organizirali su je četnici i komunisti, pa su na njezinu čelu, uz četnike, stajali i istaknuti partizanski dužnosnici **Đoko Jovanić**, **Gojko Polovina**, **Stojan Matić** i dr.⁹⁷ Istodobno se organizira i pobuna u Srbu. Vođe pobune su četnici **Torbica**, **Omčikus** i **Radenović** koji na dan pobune u Srbu osnivaju oružanu četničku pukovnicu («puk» odnosno brigadu) s 1000 četnika. Pobunu u Srbu obavještajno i logistički pomogli su talijanski fašisti.⁹⁸ Na tim područjima zahvaćenima pobunom, a to su bila područja u kojima su kompaktnije živjeli Srbi, gotovo potpuno je istrijebljeno ili protjerano hrvatsko pučanstvo.⁹⁹

Pobunu u Drvaru, Bosanskom Grahovu, Donjem Lapcu i Srbu 27. srpnja 1941. organizirali su pripadnici četnika **Draže Mihailovića**, u čijim su redovima u to vrijeme bili i vodeći srpski komunisti iz tog područja. Svrha pobune bila je stvaranje «velike Srbije» prema spisu «Homogena Srbija», čiji je autor četnički

⁹⁴ Isto. Usp. *Crna knjiga o grozovitostima komunističke vladavine u Hrvatskoj*, priredio Juraj BATELJA, Zagreb, 1999. LIX. Usp. Tomo VUKŠIĆ, «Stradanje crkvenih osoba iz Bosne i Hercegovine za II. Svjetskog rata i u poraću (1). Prvi ubijeni svećenik bačen u jamu Golubnjaču», Podlistak, *Glas Koncila*, 44./2005., br. 28 (1620), Zagreb, 10. srpnja 2005., 26.

⁹⁵ Stevo BABIĆ, *Drvar 1941-1945 – Sjećanje učesnika*, II. sv., Drvar, 1972., 207.-208.

⁹⁶ I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», 29.-30. Usp. *Crna knjiga o grozovitostima komunističke vladavine u Hrvatskoj*, LIX.

⁹⁷ I. GABELICA, *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država*, 319.

⁹⁸ Goran JURISIĆ, «Milorad Pupovac i Zoran Milanović u Srbu obilježili četnički ustanak», http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=2971, pristup ostvaren 4. kolovoza 2008.

⁹⁹ I. KARAMATIĆ, «Četničko-komunistički zločini 1941. nad hrvatskim narodom i svećenstvom (II.)», 30.

ideolog **dr. Stevan Moljević**, odvjetnik iz Banja Luke. Spis je izdan 30. lipnja 1941. u Nikšiću u Crnoj Gori. U tom se programatskom spisu – koji je korespondirao s ranije objavljenim velikosrpskim radovima **Vuka Karadžića**, **Ilije Garašanina** i **Nikole Stojanovića** – zagovara stvaranje etnički čiste «velike Srbije». Prema Moljeviću, Srbima je u današnje vrijeme prva i osnovna dužnost stvoriti i organizirati «*homogenu Srbiju koja ima da obuhvati celo etničko područje na kome Srbi žive (...) Preseljenje i izmjena žiteljstva, naročito Hrvata sa srpskog i Srba sa hrvatskog područja, jedini je put da se izvrši razgraničenje i stvore bolji odnosi između njih...*».¹⁰⁰ Moljević je smatrao da su srpske političke vlasti napravile ogromnu pogriješku što 1918. nisu odredile granice Srbije u okviru Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Tu pogriješku sada treba ispraviti objedinjavanjem svih teritorija naseljenih Srbima i dobivanjem izlaza na Jadransko more.¹⁰¹ Velika Srbija bi tako, prema Moljeviću, na istoku i jugoistoku obuhvaćala Srbiju i Južnu Srbiju (Makedonija i Kosovo), kojima je trebalo priključiti bugarske gradove Vidin i Čustendil; na jugu – Crnu Goru, Hercegovinu i sjevernu Albaniju; na zapadu – Bosnu, sjevernu Dalmaciju, srpske djelove Like, Korduna i Banije i dio Slavonije. Dalmatinska obala bi od Šibenika do Crne Gore pripala Srbiji.¹⁰²

Jugoslavenski komunisti su poslije rata proglasili 27. srpnja 1941. danom ustanka naroda Hrvatske i BiH. Dakle, kao dan ustanka slavio se je dan kad su četnici (ponegdje uz asistenciju srpskih komunista) izvršili brutalne pokolje nekoliko tisuća hrvatskih i muslimanskih civila, a sve s ciljem stvaranja etnički čiste velike Srbije, dosljedno projektu S. Moljevića i njegovih velikosrpskih prethodnika. A sudeći po ponašanju hrvatskih vlasti, ovi zločini nad nekoliko tisuća hrvatskih civila ni danas ne zaslužuju osudu, s obzirom na to da hrvatska Vlada sponzorira obnovu spomenika u Srbu – spomenika četničkim ustanicima koji su ustankom od 27. srpnja počinili brojne i neviđene zločine nad hrvatskim stanovništvom. Netočna je, dakle, teza da su ustaše prvi počeli vršiti teror nad srpskim stanovništvom. Prije prvoga ustaškog zločina nad Srbima izvršeni su brojni zločini nad hrvatskim stanovništvom, a zločini su se kontinuirano nastavili vršiti i u sljedećim mjesecima. Radilo se, naime, o srpskoj pobuni protiv NDH, a zbog toga što – kako je rekao Đilas – Srbi «ne bi primili nikakvu tuđu, pa ni hrvatsku državu – tamo gde to po svojoj snazi ne bi morali».

Ustaški zločini uslijedili su, nažalost, kao odmazda na masovne pokolje koje su vršili četnici. Toga je svjestan i američki povjesničar židovskoga porijekla **Philip Cohen**: «*Ustaški masakri nad Srbima počeli su kao odmazda. Između invazije sila Osovine na Jugoslaviju 6. 4. 1941. i prvih maškara ustaša nad Srbima (27. 4. 1941.) četnici su izvršili 11 neprovociranih masakra nad hrvatskim stanovništvom (civilima). Likvidirali su ukupno 246 civila. Ustaške*

¹⁰⁰ *Proces Vojislavu Šešelju: Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*. Uredila i priredila: Sonja BISERKO, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009., 129.

¹⁰¹ *Isto.*

¹⁰² *Isto.*

odmazde počele su pak 27.4. uhićenjima i masakrima nad 176 Srba kod Bjelovara. Ustaški masovni teror značajno se povećao nakon 22. 06. 1941., kada su se dogodila tri važna događaja: njemačka invazija na Rusiju, partizanski ustanak (Sisak) i smanjenje snaga njemačkih trupa koje su bile prebačene na Istočnu frontu». ¹⁰³ Tomu valja dodati i činjenicu da - kao što ističe T. Jonjić - «sve i da su (protivno logičnoj težnji da sačuvaju mir i tako učvrste svoj položaj) htjele, hrvatske vlasti u prvo vrijeme nisu mogle poduzimati kakve opsežnije progone, jer još nije postojala izgrađena organizacija vlasti, a kamoli izgrađena, ustrojena i naoružana vojska». ¹⁰⁴ To priznaje i visoki partizanski dužnosnik **Rade Bulat**. ¹⁰⁵ Jasno je, dakle, da su ustaški zločini predstavljali reakciju na srpske zločine. Činjenica da su ustaškim zločinima nad Srbima prethodili zločini Srba nad Hrvatima, naravno da ne isključuje odgovornost vlasti NDH za zločine: jedan se zločin ne može opravdavati drugim. No, ona objašnjava u kakvim su okolnostima ustaški zločini počinjeni i, što je još važnije, ta činjenica ruši mit da su se Srbi pobunili radi represije ustaškog režima. Srbi su se pobunili protiv hrvatske države i poklali nekoliko desetaka hrvatskih civila prije nego je pala prva srpska žrtva.

(***)

Iako se na popisu komunističko-partizanskih protivnika nalazio i četnički pokret, prema četnicima nikada nije vladalo neprijateljsko raspoloženje kakvo je vladalo prema ustašama. Poznato je da su postojali brojni pokušaji ugovaranja suradnje između partizana i četnika. O tome piše i službena povijest KPJ/SKJ: «Računajući s onim dijelom naroda koji je još imao iluzija o monarhiji i bio pod utjecajem tradicija četništva, a koji je u osnovi bio patriotski orijentisan, ona (KPJ, nap. D. D.) je tu borbu vodila sa najvećom mogućom gipkošću i širinom. Isticala je da nema nikakve prepreke saradnji četničkih i partizanskih odreda u borbi protiv okupatora, koja je bila prvenstveni zadatak svih patriotskih snaga». ¹⁰⁶

Osim što napominje da su partizani dali 500 pušaka četnicima **Draže Mihailovića**, Josip Broz Tito posve otvoreno priznaje i to da je nudio suradnju Mihailoviću: «Sa Dražom Mihajlovićem (sic!) nisam mogao da postignem sporazum o zajedničkoj borbi protiv okupatora. Čak sam mu nudio i vrhovnu

¹⁰³ Philip J. COHEN, *Desecrating the Holocaust. Serbia's Exploitation of the Holocaust as Propaganda*. Prema: T. JONJIĆ, «Komunisti iz Hrvatske i hrvatska država (XIII.). Komunisti su iskoristili hrvatsko-srpski sukob», *Politički zatvorenik*, 10./2000., br. 100/101, Zagreb, srpanj/kolovoz 2000., 24.

¹⁰⁴ T. JONJIĆ, «Komunisti iz Hrvatske i hrvatska država (XIII.). Komunisti su iskoristili hrvatsko-srpski sukob», 23.-24.

¹⁰⁵ Rade BULAT, *Vojno-politička situacija na Kordunu u vrijeme donošenja Ostroziškog pravilnika*, u: *Ostrožinski pravilnik 14. XII. 1941. Materijali s naučnog skupa održanog u Vrginmostu*, 15. decembra 1989., izd. Historijski arhiv u Karlovcu-Skupština općine Vrginmost, Karlovac, 1990., 45.

¹⁰⁶ P. MORAČA, D. BILANDŽIĆ, S. STOJANOVIĆ, *Istorija Saveza komunista Jugoslavije - kratak pregled*, 113.

komandu. No, on nikako nije htio da pristane, znao je da mu ne bismo dozvolili da radi šta hoće».¹⁰⁷ Milovan Đilas potvrđuje Titove riječi navodeći da je Tito dva puta (na njihova dva sastanka u Struganiku i Brajčićima) nudio Mihailoviću «funkciju komandanta nad udruženim snagama – svakako za Srbiju i, možda, Bosnu».¹⁰⁸ Prelasci pak četnika u partizane bili su uobičajena pojava. Sâm Tito, primjerice, navodi kako je u partizane početkom 1942. kod Foče prešlo 10.000 četnika.¹⁰⁹ Suvišno je pritom napominjati da su prelaskom u partizane četnici samo nastavili izvršavati program koga bolje od svih knjiga, studija i članaka opisuje jedna pjesma koja se u vrijeme rata mogla čuti iz njihovih usta: «Oj, Hrvati, al' ćemo vas klati / kad se Pero iz Londona vrati»...

Komentirajući odnose između partizana i četnika, Simo Dubajić navodi da «osim izuzetaka, većina četnika i partizana je jednako želela biti zajedno».¹¹⁰ Shvatljivo je stoga da je komandant četničkog korpusa Velebit kapetan **Vuksanović** u «izveštaju komandantu Dinarske četničke oblasti, vojvodi Momčilu Đujiću» 11. kolovoza 1943. zapisao: «U Medviđi, kod crkve Malo gospojine, sastali smo se sa partizanima Bijanko, Crljenica i ja. Komandant 1. bataljona, Simo Dubajić je pravi Srbin. Izjavio je pred svima da ne može biti većeg Srbina od njega i da se on bori za srpstvo, Kralja i Otadžbinu. Da se nikad neće odreći svog imena i svoje krsne slave, niti će ikada iz svoje kuće izbaciti ikonu i kandilo. Njegov je otac bio Srbin i kao takav stradao kao i cijela njegova porodica, te on ne može biti ništa drugo nego Srbin. Mogao bi se lako dobiti za našu nacionalnu borbu. Mislim da je bio sam sa svojim bataljonom, u kome su sami Srbi, da bi ga pridobio i ovom prilikom».¹¹¹

Kad je NDH bila u pitanju, tada partizanima nije bila posve mrska ni suradnja s talijanskim fašistima. Tito je tako 13. kolovoza 1941. izvijestio kominternina agenta Josipa Kopiniča da su talijanski mornari u Kotoru povezani s crnogorskim komunistima te im daju oružje.¹¹² Neke postrojbe pod komunističkim utjecajem pokazivale su sklonost suradnji s Talijanima, a neke od njih isticale su i talijanske zastave.¹¹³ Dubajić, primjerice, navodi da je u toku okršaja pod Zečevom na stranu partizana prešao «**Đuzepe de Vana Bepo**, kapetan, monarhista, sa svojom mitraljeskom četom iz Ervenika».¹¹⁴ Dubajić dalje dodaje: «Postavljanje za komandanta odreda dobio sam čim je Bepo de Vana prišao meni, a Šesta i Sedma banda dobrovoljačke antikomunističke milicije prešla na moju stranu».¹¹⁵ U redove partizana nakon

¹⁰⁷ J. BROZ TITO, *Intervjui*, August Cesarec, Zagreb, 1980., 308.

¹⁰⁸ M. ĐILAS, *Revolucionarni rat*, 123.

¹⁰⁹ J. B. TITO, *Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*, Svjetlost, Sarajevo, 1980., 250.

¹¹⁰ Simo Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 216.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² *Dokumenti centralnih organa KPJ-NOR i revolucija (1941-1945)*, I., prir. Radomir VUJOŠEVIĆ, Beograd, 1985., 210.-211.

¹¹³ T. JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 696.

¹¹⁴ S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 221.

¹¹⁵ *Isto*, 223.

kapitulacije Italije stupilo je ukupno oko 40 000 Talijana.¹¹⁶ O prelasku Talijana u partizane svjedoči i **Winston Churchill**: «*Partizanske su snage u roku od nekoliko tjedana razoružale šest talijanskih divizija, a dvije su im se divizije pridružile u borbi protiv Nijemaca*».¹¹⁷ Švicarski je konzul nakon kapitulacije Italije zapisao sljedeće:» *Tito je možda jedini Hrvat, kojemu Talijani nedostaju. Oni su, naime, nemalo pridonijeli opskrbi njegovih partizana ratnim tvorivom*».¹¹⁸ Prema nekim izvorima, sâm je talijanski general i zapovjednik talijanske vojske u NDH **Mario Roatta** priznao da su Talijani podijelili partizanima 25 000 pušaka.¹¹⁹

Mjestimična suradnja Talijana s partizanima, a posve otvorena s četnicima,¹²⁰ protiv NDH, posve je razumljiva. Jer, kako je to sažeto formulirao M. Roatta, bilo je «*pogrešno da se stvara država koja je u osnovi neprijateljska prema Italiji*».¹²¹ Svoje stavove o NDH i partizanima Roatta je u praksi najbolje pokazao kad nije učinio ništa da bi spriječio prodor partizanskih brigada iz sjeverozapadnoga dijela Crne Gore u NDH, što je za hrvatsku vladu 1942. bio jedan od važnijih vojno-strateških ciljeva.¹²² Prema pisanju hrvatskoga tiska iz studenog 1943. Roatta se je pred stanovitim britanskim obavještajcem pohvalio «*da se njegova vojska otvoreno borila protiv hrvatskih četa službene hrvatske vlade*».¹²³ Njemački diplomat **Edmund Veessenmayer**, komentirajući odnose NDH i Italije, u jednom je izvješću zapisao ono što potvrđuje neprijateljski odnos Italije prema NDH: «*Italija očito nije zainteresirana za sređenu i nezavisnu Hrvatsku. Svim sredstvima sada pokušava da što je moguće prije stvori stanje koje će NDH trajno onemogućiti život*».¹²⁴ Kada je, dakle, NDH bila u pitanju, tada su i ljuti neprijatelji bez većih problema mogli pronaći zajednički jezik.

Jedna od svakako poznatijih komunističkih dogmi je i ona da je jugoslavenski antifašizam čist kako u svojoj ideji tako i u svojoj provedbi (formulacija **Stjepana Mesića**). Ideju jugoslavenskog antifašizma najispravnije je opisao Ivan Šibl konstatacijom da su se jugoslavenski «antifašisti» borili «za *Sovjetski*

¹¹⁶ Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, *NDH i Italija. Političke veze i diplomatski odnosi*, Ljevak, Zagreb, 2001., 389.

¹¹⁷ Winston CHURCHILL, *Drugi svjetski rat*, Svezak drugi, priredio i preveo: Zlatko CRNKOVIĆ, Školska knjiga, Zagreb, 2002., 407.

¹¹⁸ T. JONJIĆ, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 848.

¹¹⁹ *Isto*.

¹²⁰ Talijanski general Giacomo Zanussi talijansko-četničku suradnju opisao je ovim riječima: «Osim borbe protiv ustanika, četnici su djelovali u našu korist kao protuteža u odnosu na ustaše i na Nijemce. Imati za svoje prijatelje sve neprijatelje naših lažnih prijatelja – 10 do 15 tisuća ljudi prekaljenih u naporima i lukavstvima teškoga i surovoga balkanskoga ratovanja – predstavljalo je pion čija se vrijednost nije mogla zanemariti» (N. KISIĆ KOLANOVIĆ, *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, 257.).

¹²¹ *Isto*, 218.

¹²² *Isto*, 292.

¹²³ *Isto*, 307.

¹²⁴ Bogdan KRIZMAN, *NDH između Hitlera i Mussolinija*, Globus, Zagreb, 1986, Treće izdanje, 305.

Savez, prvu zemlju socijalizma, i za pobjedu međunarodnog proletarijata». Riječ je o ideji koja je u praksi - prema piscima *Crne knjige komunizma* (sve od reda ljevičarima, marksistima i bivšim komunistima) – rezultirala sa 100 milijuna žrtava,¹²⁵ premda je stvaran broj žrtava zasigurno mnogo veći, jer se u knjizi ne obrađuju recimo zločini jugoslavenskih komunista, koji se mogu pohvaliti sa 900 grobišta u Hrvatskoj, te između 500 i 600 grobišta u Sloveniji.¹²⁶

Toliki broj grobišta u koje su komunisti poslije ubojstava bacali razoružane hrvatske vojnike i civile,¹²⁷ jasno nam svjedoči da je Bleiburg, kao sinonim za čitavu *toponimiju smrti* nakon Drugoga svjetskog rata, bio jedan pomno osmišljen, pažljivo organiziran i ideološki potkovan zločin. Tijekom cijeloga rata stvaralo se ozračje zločina koji će kulminirati u svibnju 1945. Jasan dokaz toga je taj da su se partizanski borci tijekom cijeloga rata učili patološkoj mržnji prema neprijatelju.

Član KPJ **Milija Stanišić** o tomu piše:»*Jedan od glavnih ciljeva i zadatak u formiranju političke svesti bio je postupak da se kod boraca i starešina razvija mržnja prema neprijatelju.*¹²⁸ (...) *Ali za razvijanje mržnje nisu bila dovoljna samo predavanja. Bilo je nužno da se mržnja razvija i svakodnevnim razgovorima s pojedincem i manjim grupama, govorom starešine pred akciju, analizom prethodnih akcija i pripremom predstojećih*».¹²⁹

«*Jedino mjerilo veličine ljubavi za narod jeste danas*» – piše M. Đilas – «*dubina mržnje prema neprijatelju. (...) Mrzjeti okupatore, mrzjeti njihove sluge, tu nakaznu izraslinu na divnom tijelu naroda, mrzjeti ih iz dna duše, svakom mišlju svojom, svakom kapi krvi svoje – to znači biti zadojen plemenitim i velikim osjećanjem osvjetnika naroda, to znači ostati vjeran svome narodu, njegovoj istoriji i njegovoj budućnosti. (...) Mržnja bez milosti prema njima, to je tvoj program i tvoja zakletva, to je plemeniti žar ideala za koji se boriš. To jača svakog prijatelja naroda, to oruža svakog borca najjačim oružjem, oružjem pobjede, to čeliči ubojne redove. Sjetite se da je veliki vođ*

¹²⁵ Stephane COURTOIS, Nicolas WERH, Jean – Louis PANNE, Andrzej POCZKOWSKI, Karel, BARTOŠEK, Jean – Louis MARGOLIN, *Crna knjiga komunizma. Zločini, teror, represija*, Politička kultura, Golden marketing, Zagreb, 1999., 12.

¹²⁶ «Slovenija će tražiti ubojice žrtava iz masovne grobnice kraj Laškoga», <http://www.index.hr/vijesti/clanak/slovenija-ce-traziti-ubojice-zrtava-iz-masovne-grobnice-kraj-las/424177.aspx>, pristup ostvaren 6. ožujka 2010.

¹²⁷ Uz Hrvate, dakako, žrtve komunističkih zločina bili su i pripadnici drugih naroda, kako razoružani vojnici vojnih postrojbi koje su izgubile rat, tako i civili. Primjerice, prema nekim je podacima po svršetku rata u Jugoslaviji strijeljano 5 777 Nijemaca koji nisu pripadali nikakvim vojnim ili poluvojnim formacijama (Vladimir GEIGER, *Nestanak Folksdojčera*, Nova stvarnost, Zagreb, 1997., 32.).

¹²⁸ Milija STANIŠIĆ, *KPJ u izgradnji oružanih snaga revolucije, 1941.-1945.*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973., 321.

¹²⁹ *Isto*, 323.

*naprednog čovečanstva drug Staljin rekao: neprijatelj se ne može pobediti dok se ne nauči – mrzeti ga...».*¹³⁰

Slijedom toga, nije nimalo iznenađujuće da se tijekom rata pojavljuje pjesma sljedećeg sadržaja, koju potpisuje **Ante Despot**: «*U meni plamti gnjev strašne osvete, jake ko ljubav / spram zaklanog čeda. / Smrvit ću krvnika, borit se do Pobjede. / U sretniju budućnost moje oko gleda...».*¹³¹ Ili pjesma sljedećeg sadržaja, čiji je autor **Štefo Pulišelić**: «*Na juriš / Za psima / Sa svetim natpisom 'Gott mit uns' 'Bog je s nama'- / Na pojasima. / Koljimo i njih / I boga mu krvnika!».*¹³² Potonja pjesma ilustrativna je jer pokazuje modus operandi partizansko-komunističkih boraca: animaliziraj protivnika kako bi se opravdalo njegovo klanje i fizičko uništenje. Masovni zločni opravdavali su se i etiketiranjem svih onih koji su iz bilo kojih razloga smetali komunističko-partizanskome pokretu, etiketama kao što su: «špijun», «narodni izdajnik», «suradnik okupatora», «ustaški pas» i sl. Pred kraj rata – očito u namjeri da se u završnim operacijama likvidira što veći broj protivnika - u Zagrebu je objavljena knjiga **Mihaila Šolohova** *Nauka mržnje*. U njoj se citira «Staljinova prvomajska dnevna zapovijed» u kojoj stoji: «*Ne može se pobijediti neprijatelja ne naučivši se mrziti ga svim snagama duše».*¹³³

Pjesnici mržnje i njihovi nalogodavci zadojeni ateističkim i protureligijskim stavovima osobito su na meti imali Katoličku crkvu i svećenstvo. Dosljedno tomu, nije nimalo čudno da partizani tijekom rata pjevaju: «*Druže Tito gađaju nas topovi, vigaju (navode) ih fratri i popovi».*¹³⁴ U istom je anticrkvenom i antikršćanskom duhu pisana i pjesma gdje stoji:«*Nosim kapu sa tri roga, jer se borim protiv boga, popova i fratara i časnih sestara».*¹³⁵ Na savjetovanju političkih sekretara OK KPH za Dalmaciju, **Vladimir Bakarić** je 6. veljače 1945. Katoličku crkvu posve otvoreno označio neprijateljem i najavio borbu protiv nje: «*Popovi su nam neprijatelji. Katolička crkva je pripremala i odgajala sve što je ustaško i nezdravo u narodu. Pristupanje popova pojedinaca u Front je posljedica snage masa. U borbi s njima moramo biti oprezni i vanjska hajka protiv njih nije oportuna. Vatikan je moćna snaga. Ali to nikako ne znači, da ćemo dozvoliti pomirljivost prema njima ili da ćemo u Fronti trpiti mir, jer to bi bilo rušenje jedinstva. Budno paziti svaki njihov korak i tražiti intervenciju Fronte. Neka sam narod, neka svaki naš čovjek raskrinkava i udara po*

¹³⁰ M. ĐILAS, *Članci 1941.-1946.*, 30.

¹³¹ Zlata KNEZOVIĆ, *Kulturno stvaralaštvo u revoluciji*, Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine Zagreba, Zagreb, 1981., 49.

¹³² *Isto*, 52.-53.

¹³³ Mihail ŠOLOHOV, *Nauka mržnje*, Zagreb, 1945., 5.

¹³⁴ Ivica LUČIĆ, *Komunistički progoni Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini 1945.-1990.*, *National security and the future*, St. George Association, 9./2008., br. 3(9), Zagreb, 2008., 42.

¹³⁵ Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac: hrvatski kardinal*, Glas Koncila, Zagreb, 1993., 459.

*njihovim smicalicama, neka ih tjera kad dođu da unašaju nemir i ruše jedinstvo».*¹³⁶

Uzor komunističkih i partizanskih pjesnika mržnje bio je sovjetski pisac, propagandist i patološki mrzitelj Nijemaca, **Ilja Erenburg**, čije su propagandističke radove objavljivale i komunističko-partizanske tiskovine.¹³⁷ U jednomu takvome radu objavljenomu u listu KPH *Naprijed* Erenburg piše: «*Mržnja kipi u našim srcima, i nitko neka se ne usudi da ruži taj osjećaj (...) Sačuvajmo taj plamen do kraja. Budimo tvrdi. Naduveni, vodnjikavih očiju i bezdušni Nijemac ne smije živjeti! To je naša zakletva*».¹³⁸ Nema sumnje da su jugoslavenski komunisti poslušali ovu Erenburgovu zapovijed, s obzirom na to da je samo u logorima poslije rata od posljedica zlostavljanja, zime, gladi, tifusa i dizenterije umrlo oko 50.000 do 60.000 pripadnika njemačke manjine.¹³⁹

Kako je mržnja dolazila do izražaja u praksi, ilustrira nam Đilasov opis klanja dvojice zarobljenih njemačkih vojnika u bitci na Sutjesci: «*Skinuo sam pušku i – budući da nisam smeo pucati, jer su Nemci bili na steni iznad nas, visokoj četrdesetak metara, tako da se čulo njihovo dovikivanje – udario iz zamaha Nemca po glavi. Kundak se odlomi, Nemac pao na leđa. Izvadio sam nož i jednim mahom presekao Nemcu grkljan. Zatim sam dodao **nož Raji Nedeljковиću**, političkom radniku kojega sam poznao od pre rata i čije su selo Gronicu, subližu Kragujevca Nemci izmasakrirali 1941. godine – dodao sam mu nož da dokrajči drugog Nemca. Nedeljковиć je pritiskao Nemca, Nemac se koprcalo, ali se ubrzo smirio*».¹⁴⁰

Mržnju komunista prema svećenstvu najbolje ilustrira ubojstvo hercegovačkoga franjevca **Stjepana Naletilića**, koga su komunisti u svomu razbojničkome piru 1942. ispekli na ražnju.¹⁴¹ Mržnja prema neprijatelju jasno je vidljiva i u partizanskoj zakletvi, u kojoj, među ostalim, stoji: «*Zaklinjem se svome narodu, da iz ruku neću ispustiti oružje sve dok posljednji fašistički okupator ne napusti moju zemlju, sve dok posljednji ustaški gad ne bude iskorijenjen. (...) Ako prekršim ovu svetu zakletvu, ako pokažem slabost,*

¹³⁶ T. JONJIĆ, «Kako je stvarana negativna slika o nadbiskupu Stepincu i Crkvi», u: *Alojzije Stepinac. Svjedok vremena i vizionar za treće tisućljeće*, Stepinčev zbornik, Glas Koncila, Zagreb, 2009., 70.

¹³⁷ Možda i najbolji Erenburgov učenik u partizanskim redovima bio je hrvatski književnik Ivan Goran Kovačić. Njegova pjesma *Mrzimo vas školski* je primjer patološke mržnje prema neprijatelju.

¹³⁸ I. ERENBURG, *Naša zakletva*, Naprijed, 1944., 12. Prema: Mladen IVEZIĆ, *Titova umjetnost mržnje*, vlastita naklada, Zagreb, 2001., 13.

¹³⁹ V. GEIGER, *Logori za folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata 1945. - 1947.*, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 38./2006., br. 3., Zagreb, 2006., 1085.

¹⁴⁰ M. ĐILAS, *Revolucionarni rat*, 292.

¹⁴¹ Tomo VUKŠIĆ, «Stradanje crkvenih osoba iz Bosne i Hercegovine za II. Svjetskog rata i u poraću (3). Fra Stjepana Naletilića su razapinjali na jeli i pekli na ražnju», Podlistak, *Glas Koncila*, 44./2005., br. 30. (1622), Zagreb, 24. srpnja 2005., 26.

*malodušnost, kukavičluk, nedisciplinovanost ili zlonamjernost i izdam interese svog naroda, neka sramno padnem od ruke svojih drugova».*¹⁴² U partizanskoj zakletvi stoji, dakle, da partizani ne će ispustiti oružje sve «dok posljednji ustaški gad ne bude iskorijenjen». No, komunisti i partizani pojam «ustaša» tumačili su poprilično ekstenzivno.¹⁴³ Za Simu Dubajića su tako svi Hrvati ustaše: «Od prvog susreta s Generalom **Skotom**, a posebno u stalnom kontaktu s poručnikom **Finlijem Lohedom**, bio sam opsednut ustašama (...) Sve naoružane Hrvate predstavljao sam im kao ustaše i nikad nisam upotrebio drugi izraz. Želeo sam da Englezi o njima tako misle, pa sam isticao: 'To je jedina država koja ne postoji, a objavila je rat saveznicima'. 'Ustaša.' – ponavljali su engleski generali i oficiri, učeći to neprijateljsko ime».¹⁴⁴

Kasniji događaji i Bleiburška tragedija jasno su pokazali da su engleski generali i oficiri vrlo dobro naučili «to neprijateljsko ime». U jednome razgovoru s engleskim poručnikom Lohedom, Dubajić mu je očito nezadovoljan prigovorio: «Neki zarobljenici, pa i ratni zločinci, ustaše, otkazuju poslušnost! Tvrde da imaju vaš azil?». Na to mu je poručnik Lohed – očito dobro naučen na «neprijateljsko ime» - odgovorio: «Nikada ratni zločinci i sumnjivi tipovi nisu imali naš azil. Među svim tim zarobljenicima za Englesku nema čoveka dostojnog pažnje!».¹⁴⁵

Način postupanja komunista i partizana prema neprijateljima i zarobljenicima M. Đilas je u Borbi zapisao još u veljači 1943. U članku «Njihovi planovi će propasti» on je dao vrlo precizne naputke: «*Ne prevaspitavajte ih, ne trošite uzalud vrijeme, ne nadmudrujte se s njima! Oni znaju šta čine. Ubijajte ih kao pse, kako su i zaslužili, osvetite nevine žrtve, u zgarišta pretvorena sela i gradove! Neka svaki od njih zna da će za zločine biti kažnjen. Budite bez milosti prema rulji kojoj je jedini cilj ubijanje i pljačka tuđeg, mukog stečenog dobra! Nijesu oni samo saučesnici, oni su zločinci, nema među njima nijednog koji ne bi bio poprskan nevinom krvlju, koji se ne bi sladio nad požarima i vriskom majki i djece, koji nije žderao hljeba koji su s mukom izorali naši ratari iz brazda natopljenih krvlju naših boraca. Napadajte ih što žešće munjevitim iznenadnim naletima, istrebljujte ih bez milosti, neka im se ledi krv u žilama od smjelog, iznenadnog partizanskog udara!».*¹⁴⁶

¹⁴² *Zbornik dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, V./1., NOR u Hrvatskoj, travanj- listopad 1941., Vojnoistorijski institut, Beograd, 1952., 76.*

¹⁴³ U tomu, čini se, nisu bili usamljeni. Ruski general Tolbuhin prema nekim je izvorima izrijeком izjavio da su ustaše «svi Hrvati rođeni u Jugoslaviji» (Hrvoje HITREC, «Hrvate su Britanci izručivali, a Bugari spašavali», http://hakave.org/index.php?option=com_content&view=article&id=5976:hrvate-su-britanci-izruivali-a-bugari-spaavali&catid=114:kultura&Itemid=45,25, pristup ostvaren 25. ožujka 2010.).

¹⁴⁴ S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*,. 333.

¹⁴⁵ *Isto*, 337.

¹⁴⁶ M. ĐILAS, *Članci 1941.-1946.*, 67.

Kasniji postupci komunista i partizana nisu predstavljali ništa drugo nego vjerno izvršavanje programa koga navodi Đilas – programa istrebljivanja svih onih koji su iz bilo kojih razloga smetali ili mogli potencijalno smetati komunističkoj Partiji u preuzimanju vlasti.¹⁴⁷ Slične naputke dao je svršetkom rata i visokoistaknuti partijski i državni dužnosnik i načelnik *Odjeljenja za agitaciju i propagandu* CK KPJ **Marko Belinić**. U svome govoru na «velikoj sindikalnoj konferenciji u Zagrebu» 18. svibnja 1945. on je najavio brutalan obračun s neistomišljenicima: «*Ova država je naša, u njoj imamo pravo mi. Ona će biti onakova kakovu ćemo je urediti sami. (Povici: Tako je!) Nemamo se, drugovi, čega plašiti. Ja bih vam preporučio, da zgrabite sve fašističke elemente sutra ujutro, ili još sada, ako se neki nalaze ovdje među vama, za vrat, treba ih maknuti. (Povici: Tako je!) Borili smo se za narodnu demokraciju i treba da naš narod osjeti da on isključivo ima pravo. (Povici: Dolje izdajice!) Fašističke tipove, koji su skriveni po kojekakvim rupama, naša je dužnost, radnička dužnost, da ih pronadjemo i uništimo. (Povici: tako je!) Svima treba biti jasno, da će u našoj državi postojati pravda i zakonitost, ali za fašiste zakona u našoj državi nema. (Povici: Tako je!) Jedini zakon koji ćemo primijeniti na njih jeste – kuršum. (Povici: Tako je!) Nema pravde za one, koji su stvarali bezakonje, koji su rezali grudi majki, koji su palili naša sela. Oni nemaju nikakova prava, da se pozivlju na demokraciju. (Povici: tako je!). / Drugarice i drugovi! Hoću da vam kažem, da je u vašim rukama sve, da pročistite odmah danas, vaša poduzeća od fašističkih zlotvora. Radnici imaju puno pravo da ih na licu mjesta likvidiraju, bez obzira na to, da li će netko reći da li imaju dozvolu od komande grada. Mi smo tu dozvolu stekli tokom teške i krvave borbe. (Povici: Tako je! Dole fašisti!)*».¹⁴⁸

Takvi su naputci, u biti, bili posve u skladu s proglasom CK KPJ od 22. lipnja 1941., u komu je vrlo jasno stajalo da u «*borbi neće biti pardona zločinačkim fašističkim vođama i njihovim vernim slugama, u toj borbi neće biti pardona fašističkoj finansijskoj oligarhiji i njenim satrapima!*».¹⁴⁹ Pod pojmom «fašist», međutim, zapravo se podrazumijevao svaki politički i ideološki protivnik komunista (u tomu su komunisti očito slijedili taktiku tzv. *lijeve inteligencije* koja je sve svoje protivnike bez iznimke nazivala fašistima), tako da su se u tu kategoriju mogle svrstati i osobe koje nisu imale nikakve veze sa stvarnim fašizmom. Etiketiranjem neprijatelja kao «fašista», «narodnog neprijatelja»,¹⁵⁰

¹⁴⁷ Tako je, primjerice, stajalište OZN-e i drugih ustanova u Slavoniji bilo da «bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su nam neprijatelji i koji će sutra biti protiv nas» (Zdravko DIZDAR, *Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (U povodu 60. obljetnice)*, Senjski zbornik, br. 32., Gradski muzej Senj i Senjsko muzejsko društvo, Senj, prosinac 2005., 129.).

¹⁴⁸ *Vjesnik*, 5./1945., br. 19., 2. Prema: T. JONJIĆ, «Kako je stvarana negativna slika o nadbiskupu Stepincu i Crkvi», 71.-72.

¹⁴⁹ Nav. prema: Nikola MILOVANOVIĆ, *Draž* Mihailović, http://www.znaci.net/00001/11_1.htm, pristup ostvaren 15. ožujka 2010.

¹⁵⁰ Pod pojmom «narodnog neprijatelja» tako su se recimo smatrali čak i oni koji su se «svojim pasivnim stavom negativno odnosili prema N.O.P. i na taj način pomagali neprijatelju» (Josip JURČEVIĆ, *Bleiburg : jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*,

«izdajice» «špijuna» i sl., uglavnom se, zapravo, stvarala legitimacija za njegovu likvidaciju.

Metode za likvidaciju protivnika pritom se nisu birale. Jedne partizanske novine 1942. tako daju naputak: «*Trujte bunare iz kojih piju vodu, palite kuće gde stanuju, dižite u zrak njihove magazine. Svaki ubijeni neprijatelj, svaka kap krvi neprijatelja približava dan oslobođenja. Nemajte milosti prema tlačiteljima. Ubijajte gde god stignete*».¹⁵¹ Slično je intoniran i proglas Vrhovnog štaba NOV i POJ, od 8. rujna 1944.: «*Udarajte nemilosrdno po neprijateljskim kolonama i uništavajte njihovu živu silu. Čim više fašističkih kostiju ostane u našoj zemlji više ćete se odužiti onim bezbrojnim žrtvama koje su pale od zločinačke ruke fašističkih osvajača*».¹⁵²

U motiviranju na činenje zločina važnu je ulogu imalo uveličavanje broja ustaških zločina. To se posebno odnosi na logor Jasenovac. Uveličavanjem ustaških zločina htjelo se s jedne strane mobilizirati što veći broj ljudi u partizanski pokret, a s druge strane poticati mržnju koja će stvoriti ozračje zločina koji je kulminirao u svibnju 1945. No, *jasenovački mit* nije imao propagandnu i mobilizatorsku funkciju samo u vrijeme rata, nego se je i poslije rata maliciozno rabio na štetu Hrvata. Objektivno istraživanje Drugoga svjetskog rata nije bilo moguće,¹⁵³ odnosno ono je bilo «*više ili manje u službi povijesti komunističke partije*».¹⁵⁴ Ideologizirana povijest tako je o Jasenovcu pisala: «*Jugoslavenski grobovi mogu se danas naći i u Mathauzenu, Dahau, Buhensvaldu, Osvjencimu i drugim hitlerovskim mučilištima i fabrikama smrti. Ali vrhunac fašističkih zverstava u Jugoslaviji sigurno je predstavljao logor u Jasenovcu i Staroj Gradiški. Kao verne sluge svojih nemačkih i italijanskih*

Dokumentacijsko informacijsko središte – DIS, Udruga ratnih veterana, Hrvatski domobran, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, 2005., 298.).

¹⁵¹ Lički partizan, partizanske novine, 1942. Prema: J. JURČEVIĆ, *Dokumenti. Povodom druge obljetnice Rezolucije Vijeća Europe o Potrebi za međunarodnom osudom zločina totalitarnih komunističkih režima*, http://hakave.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2046:josip-jurevi-dokumenti&catid=50:hrvatska&Itemid=29, pristup ostvaren 15. ožujka 2010.

¹⁵² Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Na Križnom putu kroz Slavoniju, Scrinia Slavonica*, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 8./2008., br. 8, Slavonski Brod, 315.

¹⁵³ Slučaj koji to u praksi zorno ilustrira je onaj profesora Pravnoga fakulteta u Zagrebu, Ferde Čulinovića. On je, naime, dobio zadatak napisati povijest partizanskog pokreta za visokoškolske nastave. Svoju je Historiju narodno-oslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji 11. kolovoza 1946. poslao u Agitprop CK KPH s molbom: «Molim za dobrotu, da se pregleda rukopis, da se dometne ili ispravi ili izbacii sve ono, što smatrate, da nije ispravno» (Stjepan MATKOVIĆ, *Ocjene uprave za agitaciju i propagandu KP Hrvatske o povjesničarima na Sveučilištu u Zagrebu do početka 1950-ih*, u: *Kultura sjećanja: 1945., Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, Disput, Zagreb, 2009., 220; Z. KNEZOVIĆ, *Obilježja boljševizacije hrvatske kulture (1945.-1947.)*, *Časopis za suvremenu povijest*, Institut za suvremenu povijest, 24./1992., br. 1, Zagreb, 1992, 130.).

¹⁵⁴ N. KISIĆ KOLANOVIĆ, «Hrvatska historiografija o Drugom svjetskom ratu: metodologija i prijepori», u: *Hrvatska politika u XX. Stoljeću*, ur. Ljubomir ANTIĆ, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., 243.

gospodara, ustaški dželatli usmrtili su u tom logoru u toku rata oko 800.000 Jugoslovena, među kojima veliki broj žena, dece i staraca».¹⁵⁵

Izmišljeni broj od 800 000 ljudi ubijenih u Jasenovcu, međutim, nije bio najmanji. Neki velikosrpski ideolozi, kao npr. **Radimir Bulatović**, došli su i do brojke veće od milijuna. Bulatović je tako 1990. (ne slučajno baš tada!) zapisao: «*Da je u Jasenovcu stradalo preko 1,110.929 ljudi, žena i djece, teško će ko moći oboriti*».¹⁵⁶ Nevolja je Bulatovićeve u tome što u istom djelu zapravo priznaje da laže, tvrdeći da o Jasenovcu «*naučne knjige nema*», jer se do sada o Jasenovcu pisalo uglavnom samo prema sjećanju logoraša.¹⁵⁷ Bulatovićevo priznanje da o Jasenovcu ne postoji znanstvena knjiga, zapravo znači priznanje da se do 1990. – kad je Bulatovićeve knjiga izdana – temi Jasenovac pristupalo isključivo na neznanstven način, primarno određen političko-ideološkim ciljevima Partije i jugoslavenskoga režima. A koji su bili ciljevi Partije i jugoslavenskoga režima? To je prvenstveno bilo očuvanje Jugoslavije i obračun s njezinim protivnicima. Protivnike Jugoslavije **Andrija Hebrang** razvrstao je u dvije kategorije: «*Imamo dvije vrste neprijatelja: prvi govore da je nekada u staroj Jugoslaviji bilo bolje nego što je sada. To su ostaci velikosrpskih hegemonista, koji smatraju da Hrvatska imade suviše slobode i da su Hrvati u ovoj zemlji stekli i izvojevali suviše velika prava. Drugi govore da bi Hrvatima bilo bolje da su sami. To su separatistički nastrojeni elementi, ostaci ustaštva, koji teže za odcjepljenjem Hrvatske od Jugoslavije. Protiv takvih elemenata, nazivali se Hrvatima ili Srbima, moramo biti vrlo budni i voditi nemilosrednu borbu gdje god se pojave*».¹⁵⁸ Dosljedno Hebrangovim riječima, svaki pokušaj odcjepljenja Hrvatske od Jugoslavije mogli su provoditi samo «ostaci ustaštva», odnosno oni koji su prema jugoslavenskim povjesničarima pobili 800 000 odnosno više od milijun ljudi.¹⁵⁹

Utoliko je jasenovački mit služio i kao instrument za onemogućavanje hrvatskoga osamostaljenja (koje bi nužno podrazumijevalo rehabilitaciju snaga koje su «ubile» 800 000 ljudi) i političku kontrolu Hrvatske.¹⁶⁰ Koji je bio cilj preuveličavanja broja žrtava, primijetio je još sedamdesetih godina dvadesetog

¹⁵⁵ Jovan MARJANOVIĆ, *Narodnooslobodilački rat-Narodna revolucija u Jugoslaviji 1941-1945.*, Kultura, Beograd, 1961., 67.

¹⁵⁶ Radimir BULATOVIĆ, *Koncentracioni logor Jasenovac s posebnim osvrtom na Donju Gradinu, Svjetlost*, Sarajevo, 1990., 413.

¹⁵⁷ *Isto*, 17.

¹⁵⁸ «Govor uoči proslave Dana Republike i u povodu Prvog zasjedanja ustavotvornog sabora NR Hrvatske», *Vjesnik*, 29. studenoga 1946., Prema: N. KISIĆ KOLANOVIĆ, *Andrija Hebrang: Iluzije i otrežnjenja*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1996., 149.

¹⁵⁹ M. Marić je došao i do brojke od 1.400.000 ljudi ubijenih u Jasenovcu. Brojčane pokazatelje jasenovačkog mita vidi u: J. JURČEVIĆ, *Nastanak jasenovačkog mita. Problemi proučavanja žrtava Drugog svjetskog rata na području Hrvatske*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., 181.

¹⁶⁰ Povjesničar Lj. Antić ističe: «Hrvatima se u svrhu političke kontrole nametao osjećaj krivnje za ustaške zločine. Od toga pa do suda o 'genocidnosti hrvatskoga naroda' bio je samo jedan korak» (Lj. ANTIĆ, *Hrvatska politika u 20. stoljeću*, *Hrvatska revija*, 1./2001., br. 1., Zagreb, 2001., 34.)

stoljeća povjesničar **dr. Franjo Tuđman**, i upitao se čemu bi trebalo služiti uveličavanje broja žrtava Jasenovca «*osim da se Jasenovac učini najvećim logorom u fašističkoj Europi, a Hrvati najvećim zločincima u povijesti*».¹⁶¹ Koliko je za hrvatsko osamostaljenje bilo važno delegitimiranje velikosrpskoga jasenovačkog mita, pokazuje i S. Dubajić kad, govoreći o Tuđmanu, piše: «*Kada se radi o Jasenovcu, on je 600.000 smanjio na deseti deo, odnosno 60.000 pa je zbog toga postao i predsednik nove NDH*».¹⁶² Dakle, i sâm Dubajić vidi važnost jasenovačkog mita u kontekstu osamostaljenja Hrvatske, i utoliko neizravno priznaje kako se je on koristio kao instrument za onemogućavanje hrvatskog osamostaljenja. A da je srpska politika itekako sklona lažima, potvrdio je, konačno, i velikosrbin **Dobrica Ćosić**, u vrijeme Drugoga svjetskog rata pripadnik partizanskog pokreta:»*Lažemo da bismo obmanuli sebe, da utešimo drugog; lažemo iz samilosti, lažemo da nas ne bude strah, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju i tuđu bedu. Lažemo iz ljubavi i čovečnosti, lažemo zbog poštenja. Lažemo radi slobode. Laž je vid našeg patriotizma i potvrda naše urođene inteligencije. Lažemo stvaralački, maštovito, inventivno. Za ovu laž pod okupacijom, i običan idiot ima više mašte od mnogih romansijera. Laž je nužda: biološka, psihološka, nacionalna, politička. Beograd u ovim danima (misli se na vrijeme Drugoga svjetskog rata, nap. D. D.) – to je apokalipsa laži*».¹⁶³

Važno je za spomenuti da je i sâm Tito dao nemali osobni doprinos u kreiranju *crnih legendi* o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. I inače sklon lažima i preuveličavanju činjenica,¹⁶⁴ u jednom je članku objavljenomu krajem ožujka 1944. u SAD-u, Velikoj Britaniji i Sovjetskom Savezu, tvrdio da je neprijatelj uz pomoć «*zlikovačkih ustaša*» samo u tri mjeseca 1941. u Hrvatskoj, BiH i Vojvodini «*uništio više od pola milijuna Srba*».¹⁶⁵

Osamostaljenjem Hrvatske oboren je jasenovački mit koga je propagirala velikosrpska (kvazi)historiografija i danas u Hrvatskoj postoji kakvo-takvo suglasje glede broja žrtava Jasenovca. Općeprihvaćeno je mišljenje da se broj žrtava kreće između 40.000 i 90.000 stradalnika, iako i dalje postoje oni koji povećavaju ili smanjuju te brojke.¹⁶⁶ Slavko Goldstein tako dopušta da bi brojka mogla biti do najviše 100.000,¹⁶⁷ dok **Zoran Kotnik**, sin partizanskog obavještajca Josipa Kotnika, smatra da je broj žrtava znatno manji: «*General*

¹⁶¹ Franjo TUĐMAN, *Petrinjska 18. Zatvorski dnevnik iz 1972.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., 20.

¹⁶² S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 349.

¹⁶³ Dobrica ĆOSIĆ, *Deobe I*, Prosveta, Beograd 1966, 102.-103.

¹⁶⁴ Čitav niz primjera vidi u: Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća*, 202.-204.

¹⁶⁵ *Isto*, 203.

¹⁶⁶ Petar BAŠIĆ, Mario KEVO, «O problemu postojanja jasenovačkog logora nakon 1945.», u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, knjiga 30, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., 300.

¹⁶⁷ «U Jasenovcu obilježena 60. obljetnica proboja logoraša», <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-jasenovcu-obiljezana-60-obljetnica-proboja-logorasa/261928.aspx>, pristup ostvaren 30. ožujka 2010.

Ivan Gošnjak, osobni prijatelj moga oca, bio je na čelu prve komisije za istraživanje Jasenovca. Po njegovim riječima, bilo je oko 7.000 žrtava ustaškog režima u logoru, no kasnije je drug Edvard Kardelj dodao još dvije nule, što odgovaraju današnjem Dodikovu broju od 700.000». ¹⁶⁸

Međutim, u inozemnim publikacijama i medijima i dalje se navode brojke vrlo bliske onima koje su bile službena dogma u vrijeme Jugoslavije. Britanski autor i doživotni predsjednik engleskog PEN kluba **Jasper Ridley** tako navodi kao objektivnu brojku onu od 330.000, ¹⁶⁹ izraelski novinar **Brian Blondy** govori o 700.000 žrtava ustaškog režima, ¹⁷⁰ dok bivši kanadski veleposlanik u Jugoslaviji **James Bissett** navodi brojku od 300-700 tisuća. ¹⁷¹ To nam pak govori da velikosrpska žrtvoslovna mitologija još uvijek nije delegitimirana u zapadnim zemljama i da će Hrvatska još dugo godina ispaštati radi laži velikosrpskih ideologa s kojima se je u vrijeme Jugoslavije solidarizirala i većina komunista hrvatskog podrijetla. Valjalo bi istražiti i razloge zašto Tito nikada nije posjetio Jasenovac, i je li s tim u vezi tvrdnja **Ljubice Štefan** ¹⁷² i još nekih autora, ¹⁷³ da je Jasenovac poslije rata bio i logor jugoslavenskoga totalitarnog sustava.

(***)

S obzirom na to da se masovna grobišta iz vremena Drugoga svjetskog rata – koja su komunisti i partizani punili što razoružanim hrvatskim vojnicima, što civilima – otkrivaju iz godine u godinu, oni ozbiljniji povjesničari (premda bili i projugoslavenske orijentacije), kao i neki sami sudionici partizanskog pokreta, posljednjih su godina počeli priznavati da je zločina doista bilo. Međutim, za te zločine i danas neki pronalaze svojevrsna opravdanja. ¹⁷⁴

¹⁶⁸ Zoran KOTNIK, «Serija 'Nepokoreni grad' čista je partizanska laž o ulasku partizana u Zagrebu!», *Hrvatski list*, br.292., Zadar, 29. travnja 2010, 38.

¹⁶⁹ Jasper RIDLEY, *Slobodni zidari*, Prometej, Zagreb, 2001., 273.

¹⁷⁰ Brian BLONDY, «Croatian NGO plans monument to Nazi collaborator Ante Pavelic», *The Jerusalem Post*, <http://www.jpost.com/Home/Article.aspx?id=156753>, pristup ostvaren 30. ožujka 2010.

¹⁷¹ James BISSETT, «Croatia should apologize for World War II genocide before joining the EU», *The Christian Science Monitor*, 2. travnja 2010., <http://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2010/0402/Croatia-should-apologize-for-World-War-II-genocide-before-joinin>, pristup ostvaren 3. travnja 2010.

¹⁷² Ljubica ŠTEFAN, «Poslijeratni Titov logor Jasenovac 1945.-1947/48», u: *Hrvatski žrtvoslov, Zbornik radova, knjiga 1.*, Zagreb, 1998., 209.-214..

¹⁷³ Istu tezu zastupa, primjerice, i dr. Vladimir Horvat (Vladimir HORVAT, «Jasenovac je bio ustaški, partizanski i logor za informbiroovce», *Politički zatvorenik*, 15/2006., br. 169, Zagreb, travanj 2006., 42.-43.). Dr. Jurčević smatra da je Jasenovac bio aktivan do najmanje 1947. godine. (Andrija TUNJIĆ, «Haško tužiteljstvo ne zanima istina», *Vijenac*, 17/2009., br. 407., Zagreb, 8. listopada 2009., http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac407.nsf/AllWebDocs/Hasko_tuziteljstvo_ne_zanima_istina, pristup ostvaren 3. travnja 2009).

¹⁷⁴ Svakako najočitiji primjer opravdavanja zločina tvrdnja je Stjepana Mesića da je osveta nad ustašama «bila naminovna jer su počinili prestrašne zločine». Dakako, kad bi netko rijetke i sporadične zločine koje je HV nakon *Oluje* počinila nad Srbima nazvao neminovnom

Tako, primjerice, dr. Ivo Goldstein navodi da «osveta koja je kulminirala u svibnju 1945. nije bila bezrazložna. Ona je bila motivirana zločinom koji se počeo događati u travnju 1941.».¹⁷⁵ No pitanje je – dodaje Goldstein – je li ta osveta odnosno kazna koju su dobili pojedinci i čitave skupine bila primjerena.¹⁷⁶

Takvim se shvaćanjem, međutim, ne otvara prostor za relativizaciju samo komunističko-partizanskih, već i ustaških zločina. Naime, ako se komunističko-partizanski zločini krajem rata mogu pravdati «zločinom koji se počeo događati u travnju 1941.», zar se onda – ako ćemo biti dosljedniji – po istoj logici ustaški zločini prema Srbima ne mogu pravdati zločinima što su ih Srbi počinili nad hrvatskim stanovništvom, napose nakon proglašenja NDH? Jer, prve zločine na prostoru NDH – kako je u raspravi već naznačeno – počinili su upravo Srbi! A tomu svakako treba nadodati i činjenicu da ustaškim zločinima nad Srbima nisu prethodili samo zločini Srba nad Hrvatima nakon proglašenja NDH, nego i više od dva desetljeća terora koga je u okviru Kraljevstva SHS/Kraljevine Jugoslavije nad Hrvatima provodio velikosrpski režim.¹⁷⁷ Za ilustraciju dovoljno je navesti da je prema Miroslavu Krleži samo do sredine 1928. u Jugoslaviji izvršeno 24 političkih smrtnih osuda, 600 političkih ubojstava, 30.000 političkih uhićenja, dok je 3000 ljudi emigriralo iz političkih razloga.¹⁷⁸

U tom kontekstu **dr. Jere Jareb** navodi: «*lako se s moralnog i realnog političkog gledišta ne da braniti politiku Ustaškog pokreta prema srpskoj narodnoj manjini u NDH, ona je, s druge strane, psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj. Smisao stvaranja Ustaškog pokreta i akcije **dra Ante Pavelića** bio je, da na silu treba odgovoriti silom. 'Na ljutu ranu ljuta trava bila je Pavelićeva deviza'.*».¹⁷⁹

Kako bi pokušali umanjiti odgovornost komunista i partizana za masovne zločine, neki navode i to da su likvidacije u to vrijeme bile izvršavane ne samo u Jugoslaviji, nego i u drugim zemljama Europe. Kao primjer se obično spominje Francuska. Međutim, ukupan broj osoba koje su u Francuskoj

posljedicom prestrašnih srpskih zločina u recimo Vukovaru ili Škabrnji, nema sumnje da bi takav od Mesića i njegovih istomišljenika bio prozvan fašistom i otpadom ljudskog roda.

¹⁷⁵ Ivo GOLDSTEIN, «Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnoga puta», u: *Bleiburg i Križni put 1945.: zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Zagreb, 12. travnja 2006., ured.: Juraj HRŽENJAK, Krešimir PIŠKULIĆ, Petar STRČIĆ, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske – Multigraf marketing, Zagreb, 2007., 32.

¹⁷⁶ *Isto*.

¹⁷⁷ Opš. Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Kulturno-historijsko društvo «Hrvatski rodoljub», Zagreb, 1942.; pretisak: Školska knjiga, Zagreb, 1992. Bosiljka JANJATOVIĆ, *Politički teror u Hrvatskoj 1918.-1935.*, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, Zagreb, 2002.

¹⁷⁸ Miroslav KRLEŽA, «Glavnjača kao sistem». *Deset krvavih godina i drugi politički eseji. Sabrana djela Miroslava Krleže*, sv. 14-15, Zora, Zagreb, 1957., 612.-614..

¹⁷⁹ Jere JAREB, *Polja stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije*, 2. izd., Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 90.

smaknute prije i nakon oslobođenja iznosio je oko 10.500, uključujući i one koji su ubijeni u «divljim čistkama».¹⁸⁰ Usporedi li se broj ubijenih u Francuskoj s višestruko većim brojem ubijenih u Jugoslaviji,¹⁸¹ i uzme li se u obzir činjenica da Francuska broji nekoliko puta više stanovnika od Jugoslavije, lako se dolazi do zaključka da ni ovaj ni ovaj «argument» ne drži vodu.

Među onima koji priznaju komunističko-partizanske zločine, a proizlaze iz komunističkog-partizanskog miljea, mali je broj onih koji će priznati da je zapovijed za masovna ubojstva došlo iz samoga vrha, tj. od Josipa Broza Tita. Iako je uopće smiješno i neozbiljno tvrditi da bi se tolika masovna ubojstva mogla počinuti bez saznanja Tita - vrhovnog zapovjednika *Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije* i *Partizanskih odreda Jugoslavije* – broj onih koji tvrde da Tito nije dao naredbu za ubojstva (i da zapravo nije znao za ubojstva), i dalje je poprilično velik. Takvo je postupanje, međutim, donekle i razumljivo: vođa personificira pokret; obranom Tita brani se i partizanski pokret. Prilikom obrane Tita često se navodi njegova brzojavka («depeša») od 14. svibnja 1945. da se poduzmu «*najenergičnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca. Ukoliko postoje među zarobljenicima i uhapšenicima takva lica koja treba da odgovaraju za djela ratnih zločinštava, predavati ih na revers vojnim sudovima radi daljnjeg postupka*».¹⁸²

Tu je depešu Tito navodno uputio štabovima Prve, Druge, Treće i Četvrte Jugoslavenske armije. Međutim, najvjerojatnije je riječ o naknadnoj krivotvorini.¹⁸³ Britanski povjesničar ruskoga podrijetla **Nikolaj Tolstoj** smatra da je riječ o «običnoj krivotvorini» te dodaje: «*Bio je to, naprotiv, komad papira ispisan pisačim strojem, bez ikakvih indikacija odakle potječe – ne samo što nije nosio Titov potpis nego se čak ni formalno nije radilo o pravom naređenju*».¹⁸⁴ Uostalom, čak i da je depeša autentična, Titove zapovijedi koja

¹⁸⁰ Vladimir GEIGER, «Odgovornost Josipa Broza Tita za Bleiburg », u: *Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, 352.

¹⁸¹ Dr. Zdravko Dizdar govori o 62.000 poimenično utvrđenih poslijeratnih hrvatskih žrtava, uglavnom Bleiburga i Križnih putova hrvatskih vojnika i civila s područja nekadašnje NDH, od Dubrovnika do Varaždina i od Zemuna do Senja (Zdravko DIZDAR, «Prilog istraživanju problema Bleiburga i Križnih putova (U povodu 60. obljetnice)», 188.). Istraživanja, međutim, nisu ni blizu kraja, stoga je broj nesumnjivo mnogo veći.

¹⁸² Josip BROZ TITO, *Sabrana djela. Tom dvadeset osmi, 1. maj-6. jul 1945., Komunist*, Beograd, 1988., 43.

¹⁸³ Tito je poslije rata naknadno revidirao svoje brojne radove. Tako je, primjerice, revidirao proglas CK KPJ od 22. lipnja 1941. u kome je stajalo njegovo pitanje: «Može li itko pošten na svijetu više vjerovati glupim izgovorima fašističkih probisvijeta». Nakon rata iz tog je proglasa izostavljena riječ «više» (Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 295.). Izostavljanjem riječi «više» zapravo je sakriven dokaz da je Tito do tada vjerovao u sporazum Ribbentrop-Molotov.

¹⁸⁴ Nikolaj TOLSTOY, «Povijest pred sudom», *Start* (Zagreb), 6. siječnja 1990., 51. Prema: Martina GRAHEK RAVANČIĆ, «Izručenja zarobljenika s bleiburškog polja i okolice u svibnju 1945.», *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 39/2007., br. 3., Zagreb, 2007., 539.-540.

su smjerale u sličnom pravcu su i ovako bile samo za «javnu» i «vanjsku» uporabu.¹⁸⁵

Međutim, kada se razmotri što su o zločinima pisali i govorili Titovi suradnici i visokorangirani jugokomunistički dužnosnici, i kad se uz to proanaliziraju neke Titove izjave i postupci, postaje vidljivo da Tito ne samo da je znao za zločine, nego ih, vrlo vjerojatno, i zapovjedio.

Tako je, primjerice, po sugestiji Aleksandra Rankovića, a prema iskazima Koče Popovića i **Gabrijela Divjanovića** (načelnik vojnosudskog odjela II armije JA), Tito naredio da se za odmazdu pobiju svi hrvatski mladići u gradu i kotaru Zagreb, rođeni od 1924. do 1927. koji se ne nalaze u zarobljeničkim logorima ili nisu pristupili partizanskim jedinicama. Naredba br. 7 izdana je od Komande grada Zagreba. Tom prilikom je u Maksimirskoj ulici 63 unovačeno oko 7.800 mladića koji su sprovedeni u logore Maksimir i Prečko, poslije čega su doživjeli sudbinu ostatka tamošnjih logoraša. Iz samo jedne od tih kolona koja je sprovedena na maršu smrti od Zagreba preko Podravine, Slavonije i Srijema, u logor Kovin u Vojvodini, od 2.200 mladića preživjelo je njih samo 58.¹⁸⁶

General **Kosta Nađ**, koga je Tito u telefonskome razgovoru «trinaestoga maja» – napominjući mu da se neprijatelj ne smije izvući – prozvao «lično odgovornim»,¹⁸⁷ o likvidacijama piše:» *Trebalo je žuriti. Zločinci ni po koju cenu ne sme da pobegnu nekažnjeni! Koliko sam puta, tih dana, ponavljao tu rečenicu? Svejedno, morali smo je ponavljati*»¹⁸⁸. Nađ dalje dodaje: «*Pre završetka rata i u vreme konačnih razračunavanja sa snagama fašizma, saveznici ni jednog trenutka nisu dovodili u pitanje naše pravo na kažnjavanje ratnog zločina naših kvislinga. One za koje smo znali da su još u Austriji, u maju smo i dobili*».¹⁸⁹ U izjavi za jedan beogradski tjednik, Nađ je 13. siječnja 1985. izjavio da je 150.000 protivnika vlasti palo u njegove ruke i da su ih «*prirodno, na kraju likvidirali*». Nađ dalje kaže da je o ovom «uspehu» odmah javio Titu i da je to bio «*zadnji ratni izveštaj u Drugom svetskom ratu*».¹⁹⁰

Sama činjenica da je Tito imao telefonsku vezu s Nađom dokazuje da je Tito imao i kontrolu nad snagama koje su sudjelovale u zločinima. Pravnik **Dominik Vuletić** o tomu piše: «*Govoreći o odgovornosti samog Josipa Broza treba spomenuti da je on u vrijeme bleiburških događaja te marševa smrti koji su uslijedili bio predsjednik Vlade (DFJ), ministar obrane u toj Vladi, generalni sekretar partije (KPJ) te vrhovni zapovjednik svih jugoslavenskih oružanih*

¹⁸⁵ Vladimir GEIGER, «Odgovornost Josipa Broza Tita za Bleiburg », 342.

¹⁸⁶ *Komunistički zločini nisu antifašizam*, Hrvatski informativni centar, prosinac 2008., 24.

¹⁸⁷ Kosta NAĐ, *Pobeda*, Spektar, Zagreb, 1980., 200.

¹⁸⁸ *Isto*, 191.

¹⁸⁹ *Isto*, 212.

¹⁹⁰ Branimir LUKŠIĆ, «Bleiburška tragedija u povijesnim dokumentima. Bio je to britanski i partizanski genocid nad 330.000 Hrvata», *Hrvatski list*, Zadar, 13. svibnja 2010., 26.-27.

*snaga (prvo NOVJ a poslije Jugoslavenske armije), dakle de facto i de iure imao je kontrolu nad svim snagama te je bio najodgovornija osoba u zemlji. Jugoslavenske snage koje su sudjelovale u bleiburškim događajima postupale su po Titovim naređenjima i bile su pod njegovom kontrolom. One su bile dio ukupne jugoslavenske sile koja je sudjelovala u završnim ratnim operacijama, vojnoj akciji kojom je rukovodio Josip Broz. O postojanju te kontrole svjedoči i stalna komunikacija između Josipa Broza i zapovjednika III. jugoslavenske armije Koste Nađa».*¹⁹¹

Slično navodi i akademik **Vladimir Đuro Degan**: «*Za masovne zločine koji su u Jugoslaviji uslijedili 1945. godine prvenstvenu odgovornost snosi onaj tko ih je organizirao i počinio. To je bila tek ustanovljena Jugoslavenska armija s njezinim vrhovnim komandantom Josipom Brozom Titom. (...) Naime, tehnologija razoružavanja zarobljenika u svibnju te godine, njihovo vezivanje žicom i ubijanja nad jamama i tenkovskim rovovima, kao i 'križni put' onih koji odmah nisu bili smaknuti, bili su previše dobro organizirani da bi se mogli pripisati osveti pojedinca».*¹⁹²

Josip Kotnik, partizanski obavještajac koji je sudjelovao u pregovorima oko predaje zarobljenika,¹⁹³ navodi kako je major **Bakić** zvan *Baća* referirao «*komandantu Kosti Nađu da se u kolonama nalazi oko 160.000 zarobljenika*» i tražio da se «*riješi pitanje njihove sudbine*».¹⁹⁴ Kotnik dalje svjedoči da je Nađ «*tražio da napiše telegram vrhovnom komandantu (Josipu Brozu Titu, nap. D.D.) s upitom što raditi s njima. Telegram je bio sastavljen, a potpisao ga je osobno komandant Kosta Nađ. Prema pričanju kurira Gedže, povjerljivog i uvijek nasmijanog dječaka od 14 godina, naređeno je bilo KOS-u da se svi ti zarobljenici likvidiraju, za što su bile prikladne protutenkovske grabe starojugoslavenske vojske uzduž rijeke Drave*».¹⁹⁵ S obzirom na to da je upit o postupanju sa 160.000 zarobljenika zatražen od Tita osobno, naređenje «da se svi ti zarobljenici likvidiraju» mogao je dati isključivo on kao vrhovni zapovjednik.

Titov bliski suradnik Milovan Đilas smatra da za masovna ubojstva u svibnju «*pismena naredba nije postojala*». Pritom ne spominje je li postojala usmena naredba (koja u vojsci ima jednako obvezujuću snagu kao i pismena!). No, dalje nadodaje da prema «*strukturi i hijerarhiji – tako nešto nije mogao izvršiti niko bez odobrenja vrha*».¹⁹⁶ Đilas, dakle, jasno ukazuje na Titovu krivnju. O masovnim ubojstvima Đilas dalje kaže: «*Nikada to nismo spominjali ni u CK, ni*

¹⁹¹ Dominik VULETIĆ, «Kaznenopravni i povijesni aspekti bleiburškog zločina», *Pravnik*, 41/2007., br. 85, Udruga Pravnik, prosinac 2007., 137.

¹⁹² Prema: Tomislav VUKOVIĆ, «Blajburške žrtve govore i danas (o hrvatskoj prošlosti i sadašnjosti). Hrvatski mučenički diptih», *Prilika*, Mjesečni magazin Glasa Koncila, br. 5 (29), Zagreb, svibanj 2010., 12.

¹⁹³ Josip KOTNIK, *Svi umiru jednako*, 166.

¹⁹⁴ *Isto*, 167.

¹⁹⁵ *Isto*, 167.-168.

¹⁹⁶ Milovan ĐILAS, *Revolucionarni rat*, 433.

među sobom. Jednom sam ja u nevezanom razgovoru (...) spomenuo da smo tada preterali, jer da je tu bilo i onih koji su bežali jedino iz ideoloških razloga. Tito je odvratio, odmah, kao na nešto o čemu je odavno stvorio konačni, ako ne i utešni zaključak: *Svršiš jednom zauvek!*».¹⁹⁷

Đilas vrlo jasno zaključuje da se Tita ne može braniti svaljivanjem krivnje na njegove suradnike; ni za djela prije rata, ni za djela poslije rata: *«Iluzija je, ako ne i nešto gore, da je moguće 'obeliti' Tita ocrnjujući njegove najbliže suradnike iz predratnog, ratnog i posleratnog (antisovjetskog) perioda: svi su oni, svi smo mi, iz istog legla, dakako s ličnim svojstvima, složni i jedinstveni u obavljanju revolucionarnog zadatka... A u tvrdnji hrvatskih i albanskih nacionalista da je Ranković u Hrvatskoj, odnosno na Kosovu, sprovodio poseban, svoj režim, ne radi se samo o izvrtanju činjenica, nego i o političkom, propagandnom iskorišćavanju činjenice da je Ranković Srbijanac. Nikakvog 'Rankovićevog režima' nije bilo, bar ne dok sam ja bio u vlasti – sve je to bio Titov režim, režima Tita i grupe koja se već pre rata učvrstila oko njega. Napose je to netačno kad se radi o Hrvatskoj: unutrašnje prilike u Hrvatskoj Tito je kontrolisao neposredno, preko ministra unutrašnjih poslova Hrvatske **Steve Krajačića**. Krajačić je samo formalno, administrativno, bio pod Rankovićem, odnosno saveznim ministarstvom, a faktički neposredno pod Titom, kome je činio i svakojake luksuzne, 'reprezentativne' usluge: vile, slike, skulpture...»*.¹⁹⁸

Publicist Slavko Goldstein u predgovoru Đilasove knjige *Vlast i Pobuna* piše da je najvažnije odluke uvijek *«donosio Josip Broz Tito, obično uz prethodne dogovore s trojicom najbližih suradnika (**Kardelj, Ranković, Đilas**)»*.¹⁹⁹ Likvidacije protivnika nakon rata nesumnjivo spadaju u kategoriju *«najvažnijih odluka»*. O odnosu Tita prema likvidacijama S. Goldstein kaže: *«Tito je znao za likvidacije ili je naknadno za njih saznao; katkad je i negodovao zbog pretjeranosti, ali ništa ozbiljno nije poduzeo da ih preduhitri ili naknadno kazni počinitelje»*.²⁰⁰

Slovenska povjesničarka **Jerca Vodusek Starič**, kojoj bi teško bilo pripisati neobjektivnost, s obzirom na to da su joj i otac i majka bili partizanski prvoborci, smatra da je za zločine u Hudoj Jami krivac Tito.²⁰¹ Simo Dubajić ne dvoji da je odluku o ubojstvima donio Tito. Na pitanje N. Tolstoja, je li naredba za likvidaciju došla od Tita osobno, Dubajić odgovara: *«Naravno. Niko nije mogao doneti takvu odluku, osim njega»*.²⁰²

¹⁹⁷ Isto.

¹⁹⁸ Milovan ĐILAS, *Vlast i pobuna, Memoari*, EPH Liber, Zagreb, 2009, 62.

¹⁹⁹ Isto, 12.

²⁰⁰ Miljenko JERGOVIĆ, «Intervju sa Slavkom Goldsteinom. 'Tito je bio vođa zavjere šutnje o Bleiburgu'», <http://www.jutarnji.hr/slavko-goldstein---tito-je-bio-voda-zavjere-sutnje-o-bleiburgu/275716/>, pristup ostvaren 30. ožujka 2010.

²⁰¹ «Za zločine u Hudoj Jami krivac je Tito», <http://www.jutarnji.hr/-za-zlocine-u-hudoj-jami-krivac-je-tito-/197753/>, pristup ostvaren 12. ožujka 2009.

²⁰² S. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje*, 383.

Janez Stanovnik, predsjednik *Saveza boraca Narodno oslobodilačke vojske Slovenije*, također Tita drži odgovornim za pokolje: «*Pokolji do kojih je došlo nakon Drugog svjetskog rata događali su se po zapovjedi Josipa Broza Tita*».²⁰³ **Zdenko Zavadlav**, zamjenik načelnika OZN-e za područje Maribora, koji je bio zadužen za organizaciju likvidacije zarobljenika, o masovnim likvidacijama kaže: «*Naredba je stigla s vrha, a zna se gdje je bio vrh i tko je bio na njegovu čelu. Rečeno nam je: 'Neprijatelja ubijati bez suđenja, jer revolucija još traje!' Rekli su nam da je rat bio prva faza revolucije, a ono poslije rata da je druga faza*».²⁰⁴ **Albert Svetina**, prvi partijski sekretar OZN-e za Sloveniju od 1944. do svibnja 1945., navodi kako je na Kočevskom Rogu ubijeno najmanje 40 000 ljudi te ističe kako su svi u Ozni znali za masovne likvidacije.²⁰⁵

Ivan Fumić, predsjednik *Saveza antifašističkih boraca*, na jednu je primjedbu novinara **Adrije Tunjića** («*Lani ste mi rekli da je Tito kriv za Bleiburg, a onda ste sve to za tri dana opovrgnuli*») u razgovoru 2000. odgovorio: «*I tada sam rekao, a i danas tvrdim da je Tito kao vrhovni zapovjednik vojske NOBa odgovoran za sve što je ta vojska učinila, pa i za Bleiburg. Ali, u smislu položaja na kojem je bio! Zločin Bleiburga ne može se ničim opravdati. To je bio zločin na zarobljenim pripadnicima oružanih snaga Hrvatske i civilima. Zarobljen čovjek mora biti legalno suđen, a ne likvidiran*».²⁰⁶

Na Titovu krivnju ukazuje i izjava koju je dao pred sveučilištem u Ljubljani nakon masovnih likvidacija, gdje je pred tisućama ljudi izjavio: «*Što se tiče ovih izdajnika koji su se našli unutar naše zemlje, u svakom narodu posebice – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našeg naroda, dostignula ih je već golemu većinu, a samo jedan mali dio uspio je pobjeći*».²⁰⁷ Đilas o ovom Titovu govoru piše: «*Titu se u tom govoru 'omaklo' i priznanje da se pobijene zarobljenike kontrarevolucionarne skupine – 'kvislinge je' - kako se on izrazio – 'stigla ruka pravde'. Tada su ta masovna streljanja manje skrivana – bila su 'prirodnija' i 'logičnija'. A svakako je s njima u vezi i Staljinova pohvala, koju je izrekao koreći Poljake: Tito je junačina (molodjec): on nema problema s neprijateljima – sve ih je pomlatio (perebil). – To mi je prepričao diplomata iz poljske delegacije, u vožnji od Bleda za Ljubljanju, u leto 1946. godine*».²⁰⁸ Uostalom, zaključuje Đilas, u «*partiji, odnosno u partijskom vrhu, nije bilo*

²⁰³<http://www.index.hr/vijesti/clanak/zrtve-komunistickog-rezima-pokolj-u-slovenskom-rudniku-naredio-je-tito/424361.aspx>, pristup ostvaren 7. ožujka 2009.

²⁰⁴ Mladen GENC, «*Što je o masovnim likvidacijama nakon 2. svjetskog rata otkrio oficir Ozne Zdenko Zavadlav. Ubijani su po naredjenju s vrha – bez suđenja*», *Varaždinske vijesti*, br. 3367, 14. srpnja 2009., 18.

²⁰⁵ Marijana CVRTILA, «*U Deželi grob do groba...*», <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/19990912/novosti.htm>, pristup ostvaren 8. ožujka 2009.

²⁰⁶ Andrija TUNJIĆ, «*Andrija Fumić: Nitko normalan u Hrvatskoj ne smije kriminalizirati Domovinski rat*», *Vjesnik*, Zagreb, 21. listopada 2000., 3.

²⁰⁷ *Borba*, 28. svibnja 1945. Prema: P. SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 222.

²⁰⁸ M. ĐILAS, *Vlast i Pobuna*, 140.

*nikakvih bitnih razlika, pogotovu ne u pitanjima učvršćivanja vlasti, jačanja partije i proširivanja njene dominacije. Nije bilo razlika ni u progonima kontrarevolucionara i istrebljivanju kolaboranata».*²⁰⁹

O Titovoj krivnji svjedoči i depeša načelnika OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije Aleksandra Rankovića koju je 15. svibnja uputio za Hrvatsku s porukom: «*Vaš rad u Zagrebu je nezadovoljavajući. Za 10 dana u oslobođenom Zagrebu streljano je samo 200 bandita. Iznenaduje nas ova neodlučnost za čišćenje ZGB-a od zlikovaca. Radite suprotno od naših naređenja jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima. Zaboravljate da u Zagrebu sada ima skoro milion stanovnika i da se tu slegao sav ustaški aparat koji je bježao iz unutrašnjosti pred našom vojskom*».²¹⁰ A. Ranković kao načelnik OZN-e bio je izravno odgovoran Titu, tako da ovu depešu zasigurno nije uputio bez prethodnog savjetovanja s Titom.

Prema istraživanju beogradskoga autora **Pere Simića**, Tito je načelniku Trećeg, kontraobavještajnog odjeljenja Ozne, potpukovniku **Jefti Šašiću**, dao vrlo preciznu usmenu naredbu, koju je ovaj bio dužan prenijeti komandantima jugoslavenskih armija. Ona je glasila: «*Pobiti!*».²¹¹

Izjave samih visokih komunističkih dužnosnika, dakle, nesumnjivo ukazuju da je Tito bio naredbodavac zločina. Uostalom, Tito je u likvidaciji protivnika imao bogato iskustvo još iz svojih moskovskih dana, kad je kao agent Kominterne u SSSR-u dao likvidirati osam stotina jugoslavenskih komunista i socijalista.²¹² Smrt tisuća ljudi za Tita je, kao i za njegova naredbodavca i uzora u vrijeme rata, Staljina, bila samo statistika.

Među povjesničarima u Hrvatskoj, međutim, postoje i oni koji ne dvoje da je Tito zločinac, ali ga svejedno poštuju i protive se ukidanju njegova Trga. Tako, primjerice, **dr. Tvrtko Jakovina** ističe: «*Tito je sasvim sigurno odgovoran za brojne zločine, ali ne mislim da nema pravo na trg*».²¹³ Umjesto osude, zločinac, dakle, zaslužuje Trg! No, svi ovi dokazi, i oni koje ovdje zbog ograničena prostora nije moguće navesti, nisu dovoljni ni Stjepanu Mesiću koji Tita proglašava «hrvatskim herojem». Isti je taj «hrvatski heroj» u govoru postrojbama JNA prilikom proslave dana Armije 22. prosinca 1971. u Rudom,

²⁰⁹ Isto, 60.

²¹⁰ Anđelko MIJATOVIĆ, «Bleiburška tragedija i Križni put hrvatskoga naroda: masovna poratna pogubljenja na brojnim stratištima i žrtve hrvatskih marševa smrti (26). Nova vlast uhićuje, zatvara i likvidira», *Vjesnik*, Zagreb, 13. srpnja 2005., 63.

²¹¹ P. SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 221.-222.

²¹² Knjige koje se bave tim dijelom Titova života su: Silvin EILETZ, *Titove tajanstvene godine u Moskvi 1935.-1940.* (2008) i Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen stoljeća* (2009).

²¹³ Saša ŠIMPRAGA, «Razgovori. Tvrtko Jakovina, profesor suvremene povijesti na Odsjeku za povijest zagrebačkog Filozofskog fakulteta», *Novosti, Samostalni srpski tjednik*, br. 462., 24. listopada 2008., 8.

tj. nekoliko tjedana nakon gušenja Hrvatskog proljeća, rekao da će prije «Sava poteći uzvodno nego će Hrvati imati samostalnu državu».²¹⁴

Što je Tito mislio o nacionalnoj pripadnosti pokazuje nam njegov odgovor na pitanje osjeća li se Hrvatom: «Ja sam rođen tamo u Zagorju, ali pripadnost nekom narodu u socijalizmu više mnogo ne znači, a u budućnosti će to biti još manje važno u našem sistemu samoupravljanja, a također zahvaljujući i pokretu nesvrstanosti...».²¹⁵ Visokoistaknuti jugoslavenski političar **Raif Dizdarević** na pitanje je li se Tito ikada osjećao Hrvatom odgovara: «Ne[,] nikad nije u tom kontekstu pokazivao nimalo hrvatstva. Uvijek je bio Jugoslaven i građanin svijeta».²¹⁶ Prema tome, njegova izjava biskupu **Salisu-Sewisu** iz početka lipnja 1945., kad je – da nekako odobrovolji kaptolsko izaslanstvo koje je došlo prosvjedovati zbog uhićenja nadbiskupa Stepinca – da je Hrvat i katolik, najobičniji je trik²¹⁷: kao komunist, Tito nije mogao biti katolik, a kao Jugoslaven, nije htio biti Hrvat!

Teza, pak, da je Tito «Hrvatskoj vratio Istru», također je - povijesno gledano – u najmanju ruku dvojbeno. Poslijeratnu kartu svijeta nije krojió Tito, već dogovor velikih svjetskih sila, baš kao i nakon Prvoga svjetskog rata, kada su *zapadni demokrati* počastili Italiju krupnim teritorijalnim proširenjima na račun hrvatskog teritorija. Kako navodi britanska povjesničarka **Phyllis Auty**, još 27. veljače 1941. britanska je vlada ovlasila ministra vanjskih poslova **Anthony Edena** da «nagovesti princu **Pavlu** da Jugoslavija, ako pređe na stranu saveznika, može da očekuje ispravljanje granica u pogledu Istre...».²¹⁸ Već sama ta činjenica nedvojbeno pokazuje da o poslijeratnoj sudbini Istre nije odlučivao Tito, već dogovor svjetskih sila. Prema mišljenju akademika **Petra Strčića**, Tito je od Amerikanaca «dobio Istru», nakon što su «Amerikanci saznali da je Tito u sukobu sa Staljinom».²¹⁹ Bio Strčić u pogledu Amerikanaca i Staljina u pravu ili ne, već sama njegova formulacija da je Tito «dobio Istru», poprilično je rječita. Uključivanje Istre u okvir Jugoslavije bilo je, dakle, rezultat

²¹⁴ *Komunistički zločini nisu antifaziizam*, 37.

²¹⁵ Nenad PISKAČ, «Kačićev odgovor Mesiću», *Hrvatsko slovo*, 15./2009., br. 741, Zagreb, 3. srpnja 2009., 5.

²¹⁶ Raif DIZDAREVIĆ, «Milošević je trebao biti premijer SFRJ», *Obzor*. Tjedni politički magazin, br. 113, prilog *Večernjeg lista*, br. 15118, Zagreb, 10. prosinca 2005., 46.-47.

²¹⁷ Motive toj izjavi mogli bismo, među ostalima, tražiti u činjenici da je međunarodni položaj i legitimitet komunističke Jugoslavije u to doba još bio prilično krhak, zbog čega je sukob s KC Tito nastojao odgoditi za povoljnije vrijeme, a s uma ne treba smetnuti niti činjenicu da je Tito računao na pomoć KC glede priključenja Istre Jugoslaviji.

²¹⁸ Phyllis AUTY, «Neki aspekti britansko-jugoslovenskih odnosa 1941. godine», u: *Ustanak u Jugoslaviji 1941. godine i Evropa: zbornik radova prikazanih na Međunarodnom naučnom skupu Srpske akademije nauka i umetnosti, održanom od 24. do 26. novembra 1971. god. u Beogradu, povodom proslave tridesetogodišnjice ustanka u Jugoslaviji 1941. god.*, ur. Vasa ČUBRILLOVIĆ, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje istorijskih nauka, Beograd, 1973., 92.

²¹⁹ Boris OREŠIĆ, «Akademik Petar Strčić, stručnjak za povijest Istre i Kvarnera. Bozanićevi preci nosili su petokraku», <http://globus.jutarnji.hr/hrvatska/bozanicewi-precinostili-su-petokraku?onpage=1>, pristup ostvaren 20. rujna 2009.

dogovora zapadnih saveznika i oblik kažnjavanja Italije što je 1939. opet, jednako kao 1914., stupila u rat na strani Njemačke.

A s uma ne treba smetnuti niti činjenicu da su nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. ona područja koja je Italija anektirala u svibnju 1941., ali i Istra, formalnopravno reinkorporirana u sastav NDH. Pavelić je 10. rujna 1943. potpisao državnopravnu izjavu kojom se *Rimski ugovori* iz svibnja 1941. – ugovori potpisani u vrijeme kad se je u NDH nalazilo 10 talijanskih divizija,²²⁰ a NDH još nije imala izgrađenu vlastitu vojsku, i koji su se od vlasti NDH i ovako tretirali kao provizorno rješenje²²¹ - proglašavaju ništetnima (s djelovanjem *ex tunc*).²²² Vlasti NDH nastojale su tada odbaciti i Rapallski ugovor iz 1920. kao i Rimski ugovor iz 1924., te tako Hrvatskoj vratiti Istru, Rijeku i Zadar, dakle krajeve koje je Italiji predala Kraljevina SHS.²²³ Iako su Nijemci onemogućili faktično priključenje tih krajeva NDH, diplomatski naponi hrvatskih vlasti urodili su određenim plodovima, pa su tako uz njemačko dopuštenje u Istri otvorene škole na hrvatskom jeziku, a osnovana je i istarska domobranska pukovnija.²²⁴ Vlasti NDH također su pokrenule i niz akcija da se u domovinu vrate Hrvati koji su od 1941. bili internirani i zatvoreni u talijanskim logorima i zatvorima.²²⁵

Uz gred spomenimo da je nemalu ulogu u priključenju Istre Jugoslaviji – što se danas nikako slučajno prešućuje - odigralo katoličko svećenstvo u Istri, predvođeno svećenikom **Božom Milanovićem**. On je 31. srpnja 1945. inicirao sastanak u Pazinu na kojem je dvadesetak svećenika donijelo rezoluciju u kojoj se izjavljuje da «*Istra iz etnoloških, geografskih i ekonomskih razloga mora biti definitivno priključena DF Jugoslaviji*». Milanović je bio ispitivan pred Savezničkom komisijom za razgraničenje između Italije i Jugoslavije u Parizu,

²²⁰ Vjekoslav VRANČIĆ, *Branili smo Državu*, knjiga 1., HB Press Washington DC, 2006., 273.

²²¹ To jasnije od ičega pokazuje pisanje tiska u vrijeme NDH. Tisak u NDH – koji je bio pod cenzurom vlasti i utoliko zastupao njezina stajališta – u svakoj je prilici naglašavao hrvatstvo anektiranih krajeva, i to ne samo onih anektiranih 1941., već i onih koje je monarhistička Jugoslavija 1920. odnosno 1924. predala Italiji za račun stabilizacije prve jugoslavenske države. Opš. o tretiranju anektiranih krajeva u tisku NDH vidi: Tomislav JONJIĆ, «Jadranske teme u Hrvatskom narodu od travnja 1941. do rujna 1943.», *Spomenica dr. Jere Jareba - Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, 40/2008., br. 3, Zagreb, 2008., 911.-932.

²²² Nije pritom nevažno – kao što primjećuje dr. Milan Blažeković - da je Mussolini sa svojom Talijanskom Socijalnom Republikom odbio priznati raskid Rimskih ugovora, čemu se je Pavelić zbog promjenjenih odnosa snaga tada mogao uspješno suprostaviti, kao i to da se Mussolini tom prilikom nije pozivao ni na kakve prije rata preuzete Pavelićeve obveze (T. JONJIĆ, «Razgovor s dr. Milanom Blažekovićem. S optimizmom gledam u hrvatsku budućnost!», *Politički zatvorenik*, 7/1997., br. 60, Zagreb, ožujak 1997., 7.-10.).

²²³ Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, četvrto, dopunjeno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007., 430.

²²⁴ Ivan GRAH, *Istarska crkva u ratnom vohoru (1943.-1945.)*, Pazin, 1998., 59.-62.

²²⁵ Nikica BARIĆ, «Naponi vlasti Nezavisne Države Hrvatske za povratak Hrvata iz talijanskih logora i zatvora u domovinu nakon kapitulacije Kraljevine Italije u rujnu 1943. godine», u: *Hrvatska između slobode i jugoslavenstva*, 293.-318.

a toj komisiji uručio je i dokument pod nazivom «Spomenica hrvatskog svećenstva u Istri Savezničkoj komisiji za razgraničenje Julijske krajine».

Porečko-pulski biskup **Radossi** na tu je spomenicu reagirao na način da je u opširnoj okružnici pobijao tvrdnje te spomenice. Župnik u Baderni i jedan od potpisnika spomenice **Miroslav Bulešić** u pismu biskupu dokazima je pobijao njegove tvrdnje u toj okružnici. Podatke koje su prikupili i savezničkoj strani dostavili istarski svećenici predvođeni Milanovićem, bili su jedan od glavnih razloga što su zapadni saveznici odlučili Istru priključiti Jugoslaviji, a ne Italiji. Prigodom boravka u Parizu na radu Mirovne konferencije, Milanović je od francuskoga katoličkog novinara **Waltera Eberharda** dobio sljedeće pitanje: «*Zašto vi svećenici želite radije dospjeti pod komunističku Jugoslaviju, nego pod katoličku Italiju?*». Na to mu je Milanović odgovorio «*da se državne granice određuju za stoljeća dok se režimi mijenjaju, a pod Italijom je u opasnosti život našeg narod*». ²²⁶ Komunističke vlasti – čiji se relikti danas eufemistički nazivaju «antifašistima» - katoličkim su se svećenicima u Istri za doprinos u priključenju Istre Jugoslaviji zahvalile tako što su na brutalan način likvidirale Miroslava Bulešića – jednoga od potpisnika spomenice koja je odigrala ključnu ulogu u priključenju Istre Jugoslaviji. Riječ je o prilično ilustrativnome primjeru kako su od strane jugoslavenskih «antifašista» prolazili neboljševički borci protiv fašizma.

Tito je, međutim, kao glavni arbitar u svim važnijim unutarpolitičkim pitanjima svakako zaslužan za to što je Hrvatska poslije rata prilikom povlačenja granica ostala bez svojih teritorija. Crna Gora je tako prilikom razgraničenja dobila Boku kotorsku koja je povijesno, etnički, konfesionalno i kulturološki pripadala Hrvatskoj. BiH je dobila Neum i pristup Jadranu, iako je u njemu živjelo blizu 100 % Hrvata – katolika. ²²⁷ Istodobno je, međutim, izgubila drugi izlaz na more koji je austrougarska BiH imala, onaj u Sutorini. Time je uspostavljena hrvatsko-crnogorska granica u Boki kotorskoj, koja je u perspektivi ugrozila hrvatski suverenitet na Prevlaci. Na istoku je Hrvatska također teritorijalno okljaštrena, jer je zahvaljujući radu tzv. *Đilasove komisije* ostala bez istočnoga Srijema. ²²⁸ Tomu valjda dodati i činjenicu da je iz sastava tadašnje NR Hrvatske istrgnuto 27 sela i pripojeno Sloveniji. ²²⁹ Iako su dijelovi BiH po *Sporazumu Cvetković-Maček* pripadali Hrvatskoj, te iako je cijela BiH bila u sastavu NDH, ona je nakon rata ustrojena kao posebna republika. S druge pak strane, iako je nakon rata u Vojvodini bilo više Hrvata i Mađžara nego Srba,

²²⁶ Opš. u: Frano GLAVINA, «Pogled u slovenska prezezanja na hrvatski teritorij u povijesti (2). Svećenici u obrani hrvatske Istre», *Glas Koncila*, 48/2009., br. 3 (1804), Zagreb, 18. siječnja 2009., 25.

²²⁷ D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, 473.

²²⁸ *Isto*, 474.

²²⁹ Armando ČERNJUL, «Ne smije se ponoviti izdaja iz 1955.», *Vijenac*, 17/2009., br. 393, Zagreb, 26. ožujka 2009., http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac393.nsf/AllWebDocs/Ne_smije_se_ponoviti_izdaja_iz_1955._, pristup ostvaren 27. ožujka 2010.

zahtjevi da se Vojvodina ustroji kao zasebna republika bili su onemogućeni.²³⁰ Time je BiH trajno odsječena od Hrvatske, dok je daljnji slijed događaja doveo do toga da je Vojvodina postala sastavnim dijelom Srbije. Bilo je također i pokušaja da se od Hrvatske izuzme Dubrovnik i Ploče, no oni su na sreću propali.²³¹

(***)

Jedna od najomiljenijih dogmi koju jugofili i titoisti hrvatskoga podrijetla navode u prilog Jugoslavije i Josipa Broza Tita, ona je da je Tito Ustavom iz 1974. «Hrvatskoj omogućio osamostaljenje, slobodu i neovisnost». Dakako, riječ je o još jednoj neistini. U protivnom bi nam oni koji propovijedaju tu dogmu trebali dati odgovor na pitanje kako su se od SSSR-a osamostalile primjerice Slovačka ili Litva, koje nisu imale prava kakva je po Ustavu iz 1974. imala Hrvatska.

Uostalom, sam je predsjednik Arbitražne komisije **Robert Badinter** u razgovoru za jedne dnevne novine 2003. pobio takve konfabulatore: «*U prvome redu oslanjali smo se na temeljne principe međunarodnog prava, što smo jedino i mogli u situaciji u kojoj je bilo očito da je država Jugoslavija, koja je dotad postojala, bila u stanju raspada. S druge strane, vrlo važan element je bio i hrvatski Ustav... Taj je dokument bio napravljen na način da je zadovoljavao temeljne principe poštivanja vladavine prava i zaštite ljudskih prava. Što se tiče jugoslavenskog ustava iz 1974, njega nismo toliko uzimali u obzir, jer se radilo o ustavu zemlje koja se u tom trenutku nalazila u stanju disolucije*».²³² Tomu valja dodati i činjenicu da – na žalost njegovih apologeta koji mu kade zbog Ustava iz 1974. – Tito zapravo nikada nije ni potpisao taj dokument.²³³

Od Titovih apologeta još se može čuti i tvrdnja da je on «*institucionalno onemogućio srpsku dominaciju u SFRJ*».²³⁴ Riječ je, naravno, o još jednoj netočnoj tvrdnji. **Dr. Zdravko Tomac**, osoba koja je zbog svoga položaja u vrijeme Jugoslavije svakako meritorna govoriti o toj problematici, svjedoči upravo suprotno: «*Ustavnopravno Hrvatska je odlukama ZAVNOH-a konstituirana kao država ne samo hrvatskog naroda nego i država srpskog naroda. U praksi je ta formulacija o ravnopravnosti hrvatskog i srpskog naroda, kao dva konstitutivna naroda Republike Hrvatske, ostvarivana na štetu*

²³⁰ D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, 474.

²³¹ *Isto*, 474, 476.

²³² Prema: Žarko DOMLJAN, «Rađanje hrvatske države», *Vijenac*, 18/2010., br. 414, Zagreb, 14. siječnja 2010., <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac414.nsf>, pristup ostvaren 15. siječnja 2010.

²³³ Vidi intervju s Brankom Mamulom, nekadašnjim načelnikom Generalštaba JNA: <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/97916/Default.aspx>, pristup ostvaren 7. travnja 2010).

²³⁴ Davor BUTKOVIĆ, «Komunistički diktator i uspješni državnik », <http://www.jutarnji.hr/komunisticki-diktator-i-uspjesni-drzavnik-/751767/>, pristup ostvaren 5. svibnja 2010.

hrvatskog većinskog naroda, ne samo zbog dominacije Srba u federalnim organima, vojsci, policiji, diplomaciji i Partiji u Jugoslaviji, nego i zbog njihove dominacije u Hrvatskoj.²³⁵ (...) Srbi u Hrvatskoj bili su za dva i pol puta više zastupljeni u Savezu komunista od Hrvata (24,7 posto Srba od ukupnog broja Srba bilo je u SK, prema 9,8 posto Hrvata), a Jugoslaveni još i više (28,3 posto od ukupnog broja Jugoslavena bili su članovi SKH²³⁶). Kako su se ravnopravnost te «bratstvo i jedinstvo» provodili u praksi, svjedoči nam 1952. bivši partizanski potpukovnik i komesar Titove prateće brigade, Adil Zulfikarpašić: «Danas se komunizam u Hrvatskoj pojavljuje, uglavnom, kao srpska stvar – i taj se komunizam održava pomoću vojske, milicije i UDB-e, u kojima su odlučni faktori u većini Srbi. Komandant Armije u Zagrebu je Srbin general-lajtnant **Milan Kuprešanin**, načelnik štaba general-lajtnant **Mile Kalibarda**. Komandant KOS-a general **Drakulić Veljko** (KOS – kontraobavještajna služba), komandant KNOJ-a general **Brajić Petar** i komandant milicije general **Kovačević Stevo**. 78 posto milicionera u 'Narodnoj Republici Hrvatskoj', a 82 posto u 'Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini' su Srbi. 75 posto 'sekretara' općinskih komiteta KP u Slavoniji su Srbi (isključivo seljaci), 90 posto sekretara kotarskih komiteta u Bosni i Hercegovini su Srbi. Predsjednik vlade u BH **Djuro Pucar**, generalni sekretar vlade **Mastalović Novak** (pravoslavni pop iz Gacka), šef UDB-e i ministar unutrašnjih poslova, komandant Armije **Apostolski Mihajlo**, komandant milicije **Kosorić Obren**, komandant KNOJ-a **Zekić Miloš**, predsjednik 'skupštine' **Vlado Šegrt**, javni tužioc **Boro Popović**, predsjednik Vrhovnog Suda 'Narodne Republike BH' **Božo Cikota**, politički 'sekretar' CK KP BH je **Djuro Pucar**, organizacijski sekretar **Mijatović Cvijetin**, rektor sarajevskog univerziteta **Savo Butozan** i tako redom svi Srbi. Od članova CK KP BH 61 su Srbi, 13 muslimani i katolici od kojih se je samo jedan, **Rudi Kolak**, opredijelio kao Hrvat. U sve četiri oblasti na koje je podijeljena Bosna i Hercegovina kao šefovi UDB-e i sekretari partija sjede isključivo Srbi; sekretar partije za Hercegovinu je **Papić Radovan**, a šef UDB-e je **Kovačević Brana**, Sekretar partije za Krajinu je **Stojnić Velja**, a šef UDB-e je **Bajić Slobodan**, za centralnu Bosnu **Grk Dušan** i **Djurašković Djuras**, za istočnu Bosnu **Novaković Gjuro** i **Predja Savo**. Sekretari gradskih komiteta komunističke partije u Sarajevu **Rato Dugonjić**, u Banjoj Luci **Voja Ilić**, u Tuzli **Gavrić Mitar**, u Mostaru **Gagović Sveto**, kao i u Travniku, Jajcu, Foči, Rogatici, Bijeljini, Brčkom, Zenici, Prijedoru, Bihaću, i t. d. su isključivo Srbi, većinom seljački sinovi. Takodjer u Karlovcu, Gospiću, Glini, Osijeku, Slavanskom Brodu, Mitrovici, Rumi, Zemunu, pa čak i Dubrovniku i Rijeci sekretari kotarskih i gradskih komiteta su Srbi. Od 14 divizija u 'Narodnoj Republici Hrvatskoj' i 'Narodnoj Republici BH' 13 imaju komandante, a 12 komesare Srbe». ²³⁷ Kao što je iz navedenoga razvidno, Srbi ne samo da su dominirali u

²³⁵ Zdravko TOMAC, *Predsjednik – protiv krivotvorina i zaborava*, Slovo M d.o.o., Zagreb, 2004., 46.

²³⁶ *Isto*, 47.

²³⁷ [Adil ZULFIKARPAŠIĆ] Aziz ČENGIĆ, «Za volju istine», *Hrvatski glas* (Winnipeg, Kanada), g. 24., br. 45. od 3 XI. 1952. Prema: Jere JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike*.

SFRJ, nego su dominirali i u SRH: bitne, naime, razlike između monarhističke i komunističke Jugoslavije u tom pogledu doista nije bilo.

U krivotvorenju povijesnih činjenica neki zastupnici jugoslavenskih dogmi idu toliko daleko, da tvrde da se protivnicima hrvatske samostalnosti za vrijeme Jugoslavije mogu nazivati samo oni jugoslavenski komunisti koji su zastupali «velikosrpske i unitarističke tendencije».²³⁸ Time se hoće dokazati nedokaziva tvrdnja da su protivnici hrvatske samostalnosti bili samo Srbi, dok su s druge strane postojali tzv. *hrvatski komunisti* koji su bili za samostalnu Hrvatsku. Kao svojevrsna paradigma *hrvatskih komunista*, koji su tobože bili za samostalnu Hrvatsku, obično se navodi Andrija Hebrang.²³⁹ No, i ovdje je riječ o još jednome mitu nastanku kojega je doprinijela činjenica da je Hebrang bio likvidiran od jugokomunističkog režima.²⁴⁰ Istina je ta da su i Andrija Hebrang i svi ostali komunisti hrvatskoga porijekla bili za Jugoslaviju: njima je Jugoslavija uvijek bila ispred Hrvatske; i onda kada su tražili veća prava za Hrvatsku, činili su to radi konsolidiranja i očuvanja Jugoslavije. A. Hebrang nije bio likvidiran radi toga što je želio samostalnu Hrvatsku (one koji su bili za odcjepljenje Hrvatske iz Jugoslavije nazivao je «ostacima ustaštva» protiv kojih se valja nemilosrdno obračunati!), već zbog drugih razloga.

O tim se razlozima sve do danas vode prijepori. U jednome pismu Kardelju, Hebrang je razloge promjene Titova odnosa prema njemu tražio u Titovoj taštini: pretpostavio je da je Tita pogodilo to što su neke depeše iz Moskve bile

Povodom Mačekove autobiografije, 2. izd., Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 128-129.

²³⁸ Ante MILETIĆ, «O temeljima hrvatske neovisnosti», *Vijenac*, 18/2010., br. 423, Zagreb, 20. svibnja 2010., http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac423.nsf/AllWebDocs/O_temeljima_hrvatske_neovisnosti, pristup ostvaren 21. svibnja 2010.

²³⁹ Neki pisci u u tu skupinu ubrajaju i V. Nazora, koji je – tvrde oni – bio izraziti hrvatski nacionalist. No, isti ti pisci spremni su bez ustezanja tvrditi da je komunističko-partizanski pokret imao izrazito rodoljubnu crtu, štoviše, da je u njemu bilo i hrvatskih velikonacionalista, stoga tu i slične tvrdnje – ako ih se već ne proglašava fantazmagorijama - treba uzeti s krajnje velikim oprezom (Petar STRČIĆ, «Hrvatsko nacionalno pitanje u KPH/SKH i u hrvatskih 'komunista'», u: *Hrvatska politika u XX. Stoljeću*, 251.- 268.).

²⁴⁰ Iako je riječ o osobama koje se iz više razloga teško mogu uspoređivati, spomenimo uzgred da je donekle usporediv mit – upravo iz činjenice što ga je likvidirao režim prve jugoslavenske države – napravljen i od Stjepana Radića. Neprijeporna je, naime, činjenica da je Radić bio borac za hrvatske interese, no jednako tako neprijepornom ostaje i činjenica da je rješenje hrvatskog pitanja uvijek vidio u okviru Jugoslavije, čiji opstanak nije dovodio u pitanje čak ni nakon atentata u beogradskoj Skupštini. No, činjenica da Radić nikada nije Jugoslaviju dovodio u pitanje nije sprječavala srpskoga novinara Velimira Ristovića da ga u jednome članku nazove «najvećim čudovištem i dvadesetog veka i grčke mitologije», postavljajući pritom pitanje je li dopustivo da takva nakaza ponizuje «idealnu i herojsku istoriju Srbije, nesumnjivo, jednu od najveličanstvenijih povesnica svih vremena i svih naroda» (*Hrvatskim mučenicima*, II. izd., prir. Predrag RAOS, Azur journal, Zagreb, 1991., 115-116.). Ako imamo na umu činjenicu da je miroljubivi, popustljivi te projugoslavenski orijentirani Radić od velikosrpske klike bio likvidiran i nazvan najvećim čudovištem dvadesetog stoljeća, tada nas kasnije velikosrpsko-komunističke crne legende i (dis)kvalifikacije ustaškog pokreta i NDH ne bi trebale previše čuditi.

naslovljene «Za Tita i Hebranga». Pored toga, Hebrang je kritizirao Tita da sastanke Politburoa ne zakazuje redovito, te da od svršetka rata nije sazvaio nijednu sjednicu CK.²⁴¹ Prema Đilas, Hebrang je želio veću autonomiju Hrvatske unutar Jugoslavije: «*Hebrang je nastojao na posebnom, autonomnijem položaju Hrvatske – dakako i kao formi svoje lične afirmacije i lične vlasti. Ali to bi povuklo slične zahteve i u drugim jugoslavenskim republikama, pa samim tim i slabljenje federacije kakvu su iskovale revolucionarne snage, a samim tim i slabljenje Titove centralne, dominirajuće uloge. Tito je već bio zadobio tu ulogu – nad celom Jugoslavijom, i prepuštanje slične uloge Hebrangu nad Hrvatskom neminovno bi potkopalo i njegovu ideju 'bratstva i jedinstva' i njegov prestiž*».²⁴² Ako je za vjerovati Đilas, koji je i sam imao ulogu u određivanju granica, Hebrang se je zalagao – svakako neuspješno - i za teritorijalno veću SRH unutar Jugoslavije: «*Hebrang je istutnjavao svoju nasrtljivost i nepomirljivost: Zna se granica Hrvatske – do Zemuna! Savom do ušća u Dunav!...*».²⁴³ Hebrang je, dakle, vjerojatno bio zagovornik veće autonomije Hrvatske unutar Jugoslavije, no netočna je i političkim motivima iskonstruirana tvrdnja da je bio pobornik hrvatske samostalnosti: i on i svi ostali komunisti hrvatskoga podrijetla bili su, a većina i ostali, pobornici Jugoslavije.

Među jugokomunističkim dogmaticima možda su, međutim, i najčešći oni koji tvrde da je komunizam – iako se u praksi pokazao kao monstruoan sustav koji je svagdje gdje se pojavio rezultirao isključivo nasiljem i zatiranjem slobode – ipak u teoriji plemenita i dobra ideja. Takva se ekskulpacija komunizma temelji na postavci da su lenjinizam/staljinizam/maoizam/polpotizam/titoizam itd., zapravo predstavljali odstupanje od izvorne komunističke ideje, tj. da oni oni predstavljaju jedan eksces, devijaciju. Pritom se ne daje objašnjenje kako se može raditi o devijaciji, ako imamo na umu činjenicu da je komunizam baš svagdje donio isključivo teror i neslobodu, da je komunistički teror bio sustavan i da se je svagdje javio na samome početku.

Suprotstavljajući se takvim pokušajima obrane komunizma francuski filozof **Alain de Benoist** s pravom tvrdi da se «*ne može dokazati da bi drugačija primjena (komunizma, nap. D. D.) bila bolja – upravo stoga jer se ta primjena ne može demonstrirati*».²⁴⁴ No, i u djelima samih utemeljitelja komunizma – **Marxa** i **Engelsa** – moguće je pronaći legitimaciju kasnijih nasilničkih postupaka komunističkih diktatora. U *Manifestu komunističke partije* tako piše da «*komunizam ukida vječite istine, ukida religiju, ukida moral umjesto da im da nov oblik, on dakle protivrječi cjelokupnom dosadašnjem istorijskom*

²⁴¹ Pero SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 265.

²⁴² Milovan ĐILAS, *Vlast i pobuna*, , 146.

²⁴³ *Isto*, 145.

²⁴⁴ Alain DE BENOIST, *Komunizam i nacizam. 25 oglada o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.-1989.)*, s predgovorom Ernsta Noltea, Hasanbegović, Zagreb, 2005., 150.

razvoju». ²⁴⁵ Ovo ukidanje - zacrtano kao cilj komunizma - moguće je postići jedino i isključivo nasiljem. Upravo stoga komunisti «*izjavljuju otvoreno da se njihovi ciljevi mogu postići samo nasilnim rušenjem čitavog dosadašnjeg društvenog poretka*». ²⁴⁶ Dakle, i u samome Manifestu KPJ, temeljnom dokumentu komunističke partije, poziva se na nasilje – na nasilno rušenje dosadašnjeg društvenog poretka.

Marx je, između ostaloga, rekao i sljedeće: «*S narodima je kao i s pojedincima – o tome nas uči cela istorija. Da bi im se oduzela mogućnost napada, moraju im se oduzeti sredstva obrane. Nije dovoljno uhvatiti za gušu (vrat), već valja i ubiti*». ²⁴⁷ Svoje mišljenje o Hrvatima Marx je zapisao u *Neue Rheinische Zeitung*, 5. studenog 1848.: «*'grmljavina topova označava pravac' u kom treba da dade petama vetra, ne dopušta sumnju da Mađari i Bečani / Gone tu žgadiju pravo u Dunav, / I drski taj soj propuštaju kroz šibe, / Prosjake, gladnice, sveg života site, / Čopor potukača, lola, vagabunda, / Šljam hrvatski, podle seljačke slugane / Koje njina zemlja izbljuva i gura / U sigurnu propast, na put avantura*». ²⁴⁸ Friedrich Engels pak prognozira sljedeće: «*Sljedeći svjetski rat ne će učiniti samo da reakcionarne klase i dinastije nestanu s lica zemlje, nego će učiniti da svi reakcionarni ljudi nestanu s lica zemlje. I to je napredak*». ²⁴⁹

Postupci komunističkih diktatora nisu stoga predstavljali nikakvu devijaciju od komunističke ideje već njezinu jasnu provedbu koja podrazumijeva nasilje. ²⁵⁰

Lenjin – definirajući diktaturu proletarijata – piše: «*Diktatura proletarijata je uporna borba, krvava i nekrvava, nasilna i mirna, vojna i administrativna, protiv snaga i tradicija starog društva*». ²⁵¹ Borba «*protiv snaga i tradicija starog društva*» isto je što i proturječenje «*cjelokupnom dosadašnjem istorijskom razvoju*», a da je riječ o nasilnoj borbi («*nasilno rušenje dosadašnjeg društvenog poretka*») stoji i u samome *Manifestu komunističke partije*. Lenjin je zapravo samo preuzeo i doradio sadržaj iz *Manifesta komunističke partije* i stoga je boljševički revolucionar i političar **Grigorij Zinovjev** potpuno u pravu kad kaže, da je Lenjin bio «*najznačajniji Marxov učenik. Izvan marksizma nema lenjinizma. – Lenjinizam je teorija i praksa marksizma u dobi imperijalizma, imperijalističkih ratova i svjetske revolucije, koja je započela po*

²⁴⁵ Karl MARX-Friedrich ENGELS, *Manifest komunističke partije i drugi programski spisi*, Svjetlost, Sarajevo, 1973., 39.

²⁴⁶ *Isto*, 54.

²⁴⁷ K. MARX, *Proleterska revolucija/Pouke pariške komune*, BIGZ, Beograd, 1973., 37.

²⁴⁸ Karl MARX, Friedrich ENGELS, *Dela*, tom. 8., 391.; Mladen IVEZIĆ, *Profiterna, I. Dio, Marx i Engels*, vlastita naklada, Zagreb, 2003., 166.-167.

²⁴⁹ F. ENGELS, «The Magyar Struggle», *Neue Rheinische Zeitung*, br. 194., 13. siječnja 1849., <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1849/01/13.htm>, pristup ostvaren 30. ožujka 2010.

²⁵⁰ O tomu bi li Marx - hipotetski govoreći - podržao boljševičku revoluciju u Rusiji u obliku u kakvom je provedena, dade se raspravljati. No neprijepornom ostaje činjenica da je Marx u svojim radovima podržavao nasilje.

²⁵¹ Vladimir ILJIĆ LENJIN, *Protiv oportunističke i «ljevičarstva»*, Svjetlost, Sarajevo, 1975., 21.

*diktaturi proletarijata u Rusiji. Nema Lenjina bez Marxa; potpuni marksizam to je danas Marx zajedno s Lenjinom».*²⁵² Isto je, dakako, i sa staljinizmom koji «nije zastranjivanje nego upravo logična posljedica marksizma».²⁵³

Zanimljivo je za spomenuti da je najveći uzor Titu bio Lenjin, čak i nakon raskida sa SSSR-om: «*Lenjin mi je bio najveći primjer i ja ga visoko cijenim i danas. Za mene je Lenjin bio veliki čovjek koji je znao stvaralački da primijeni (sic!) marksizam u revolucionarnoj praksi.*²⁵⁴ (...) *Za mene je Lenjin bio veliki čovjek, najveći. On je, oktobarskom revolucijom, pokrenuo novu epohu čovječanstva... I u ranijim fazama historije i u buržoaskim revolucijama bilo je, razumije se, velikih ljudi, velikih državnika. No nikada se ta aktivnost velikih ljudi nije tako široko odrazila kao što je bio slučaj sa Lenjinom i oktobarskom revolucijom».*²⁵⁵

Zadnji «argument» što ga jugoslavensko-komunistička hagiografija često navodi u prilog komunističke Jugoslavije, tvrdnja je da je u Jugoslaviji egzistirao «socijalizam s ljudskim licem». Taj su «argument», međutim, zdušno potencirali ne samo jugoslavenski teoretičari i praktičari, već i zagovornici Jugoslavije u zapadnim zemljama. **Dr. Tomislav Sunić** – bivši emigrant i bivši profesor u Sjedinjenim Američkim Državama - tako navodi da je raspad višenacionalne Jugoslavije zadao «*ozbiljan udarac teoretičarima multikulturalizma*», jer je Jugoslavija desetljećima bila «*akademski model suživota različitih naroda, model u kojem su brojni zapadni intelektualci i političari vidjeli moguću maticu europske sretne budućnosti*».²⁵⁶ **Branko Salaj** navodi slično: «*Komunistička je Jugoslavija služila tijekom četrdesetak godina, od loma sa Staljinom 1948.g. do urušavanja komunističkog bloka krajem osamdesetih godina, kao tampon između dvaju suprotstavljenih vojnih i ideoloških tabora u Europi. Njena ideologija je nije spriječila da postupno postane ovisna o Zapadu i bude u zapadnim medijima uvelike predstavljana kao uzor multietničkog suživota u regiji, na koju se inače gledalo kao školski primjer etničkih, vjerskih i kulturnih podjela*».²⁵⁷

O kakvom je socijalizmu, međutim, u stvarnosti bilo riječ, najbolji su svjedok stotine masovnih grobišta diljem Hrvatske i drugih zemalja koje su sačinjavale

²⁵² Grigorij ZINOVIEV, *Le léninisme*, Bibliothèque communiste, Paris, 1926. Prema: Hrvoje LASIĆ, *Ruska filozofija u interpretaciji Dominika Barača, Obnovljeni život*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, br. 1 (61), Zagreb, 2006., 46.-47.

²⁵³ Ivo BANAC, «Antifašizam nije samostojeća ideja», <http://www.jutarnji.hr/ivo-banac--antifasizam-nije-samostojeća-ideja/242703/>, pristup ostvaren 18. ožujka 2010.

²⁵⁴ Blažo MANDIĆ, *Tito izbliza*, Vuk Karadžić-Jugoslovenska revija, Beograd, 1981., 321.

²⁵⁵ *Isto*, 321.-322.

²⁵⁶ Tomislav SUNIĆ, *Fragmenti metapolitike ili (prilozi hrvatskoj političkoj kulturi?)*, K. Krešimir, Zagreb, 1998., 145.

²⁵⁷ Branko SALAJ, «Uloga zapadnih sila u urušavanju Jugoslavije i priznanju Hrvatske (1987-1992). Apetiti i predrasude», *Hrvatska revija*, 10./2010., br. 3, Zagreb, 20. kolovoza 2010., http://www.matica.hr/HRRevija/revija2010_3.nsf/AllWebDocs/Apetiti_i_predrasude, pristup ostvaren 10. rujna 2010.

bivšu Jugoslaviju, kao i postupci jugoslavenskoga totalitarnog režima poslije rata. Primjer koji možda i najbolje opisuje jugoslavenski «socijalizam s ljudskim licem» činjenica je da su komunisti i partizani tijekom i nakon rata u Hrvatskoj pobili više od šest stotina katoličkih svećenika, redovnika, časnih sestara i bogoslova.²⁵⁸ Usporedbe radi, u Rumunjskoj - zemlji koja broji nekoliko puta više stanovnika od Hrvatske, i čiji se komunizam smatrao jednim od najokrutnijih u Europi - ubijeno je ukupno oko 125 pravoslavnih, katoličkih i protestantskih kršćana.²⁵⁹ Ni u kasnijem razdoblju stanje u komunističkoj Jugoslaviji – gdje je navodno postojao «socijalizam s ljudskim licem» - nije se popravilo. Naprotiv, prema izvješću uglednoga *Amnesty Internationala* Jugoslavija je sredinom osamdesetih godina imala razmjerno broju stanovnika najveći broj političkih zatvorenika u čitavoj komunističkoj Europi.²⁶⁰ U vrijeme održavanja prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj, dakle nakon pada Berlinskog zida i sloma **Ceausescuova** režima, u hrvatskim su zatvorima još uvijek čamili brojni politički zatočenici osuđeni u komunističkoj Jugoslaviji.²⁶¹

Nije stoga istinita tvrdnja određenih jugoslavenskih apologeta kako je samo u prvim godinama nakon rata u Jugoslaviji egzistirao totalitarni režim, a da je kasnija tobožnja politička demokratizacija eliminirala totalitarni režim (nije poznato ubraja li se u tu demokratizaciju i postojanje Gologa otoka, koji je – kako pripovijedaju upućeni²⁶² - bio gori i od Aushwitza!). Kako navodi jedan od nesumnjivo najboljih poznavatelja jugoslavenskog «sistema», M. Đilas, jugoslavenski režim «*nije bio ni u čemu demokratski sistem*»,²⁶³ te je svuda – kako ističe **Savka Dabčević Kučar** - «*morala opstojati kontrolna i usmjeriteljska uloga Partije. Tako je izgrađena mreža koja je bila kadra nadzirati društvo u cjelini, u paučinu u koje se morala uhvatiti svaka slobodnija misao!*».²⁶⁴

U plodove jugokomunističkoga «oslobođenja» - od kojega će se Hrvatska još desetljećima oporavljati - valja ubrojiti i višedesetljetni nasilni prekid političkih, kulturnih i gospodarskih veza s Europom i – kako su ga nazivali tadašnji komunistički *apartčici*, a danas veliki *europejci* - «trulim Zapadom». Iako je Jugoslavija svoj opstanak velikim dijelom zahvaljivala upravo financijskim

²⁵⁸ *Crna knjiga o grozovitostima komunističke vladavine u Hrvatskoj*, prir. Juraj BATELJA, Zagreb, 1999. Usp. Anto BAKOVIĆ, *Stradanja crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu : svećenici - žrtve rata i poraća : radni materija*, vlastita naklada, Zagreb, 1994.

²⁵⁹ Damir BOROVIČAK, *Vjera u sjeni politike, 3. knjiga*, vlastita naklada, Zagreb, svibanj 2008., 112.

²⁶⁰ T. SUNIĆ, *Fragmenti metapolitike ili (prilozi hrvatskoj političkoj kulturi?)*, 109.

²⁶¹ Tomislav JONJIĆ, *Organised Resistance to the Yugoslav Communist Regime in Croatia in 1945-1953, Review of Croatian History*, Croatian Institute of History, Zagreb, 3./2007, br. 1, 110.

²⁶² Novka Vuksanović je tako bila zatvorena u nekoliko logora, a među njima i u Aushwitzu, ali kaže da je «sve to bio raj» u odnosu na Goli otok (Barbara MATEJČIĆ, «Zanemareno žensko sjećanje», *Vjesnik*, Zagreb, 3. studenoga 2008., 41.).

²⁶³ M. ĐILAS, *Vlast i Pobuna*, 269.

²⁶⁴ Savka DABČEVIĆ KUČAR, *'71:Hrvatski snovi i stvarnost, II.*, Interpublic, Zagreb, 1997., 864.

injekcijama zapadnih zemalja (koje su svoje interese trajno pretpostavljale pravima malih naroda na slobodu i demokraciju), više je nego rječit podatak da se je na vrhuncu Titove moći 80-90 % diplomatske aktivnosti Jugoslavije odnosilo na afroazijske zemlje.²⁶⁵ Predsjednik slovenske vlade **Stane Kavčič** s ogorčenjem svjedoči da je svaki arapski šeik, crnački vođa ili azijski despot u Beogradu imao bolji prijem nego «uljuđeni Europljanin».²⁶⁶ Dakako, takva protueuropska orijentacija jugokomunističkih *društveno-političkih radnika* nije ih kasnije sprječavala da postanu *prvorborci* hrvatskoga puta u Europsku uniju te «najbolji demokrati». Jer, konačno: dobri su i Beograd i Moskva i Bruxelles; bitno je da se odluke ne donose u Zagrebu...

Činjenica da se komunistički zločini i danas prešućuju (ili, pak, umataju u ruho «antifašizma»²⁶⁷), izvršitelji amnestiraju (čekajući da *biologija odradi svoj posao*), a kritika jugoslavensko-komunističke verzije povijesti Drugoga svjetskog rata na «ovim prostorima» izjednačuje sa simpatijama prema fašizmu,²⁶⁸ uvelike je povezana s činjenicom da pobjeda komunista nije bila moguća bez pomoći zapadnih saveznika – prije svega Velike Britanije.²⁶⁹ Razotkrivanjem komunističkih zločina i njihovom *stvarnom* javnom osudom postavilo bi se pitanje što su o tim zločinima znali zapadni saveznici (koji se, podsjetimo se, nisu ustručavali kolaborirati s komunističkim zločincem Staljinom, te mu nakon 1945. dopustiti da instalira komunistički teror u srcu Europe).

Povrh toga, javna je tajna da ključne pozicije u politici, gospodarstvu, kulturi i medijima danas u Hrvatskoj obnašaju osobe koje u bitnome sudjelovale u

²⁶⁵ P. SIMIĆ, *Tito Fenomen Stoljeća*, 289.

²⁶⁶ Tvrtko JAKOVINA, «Hrvatski izlaz u svijet. Hrvatska/Jugoslavija u svjetskoj politici 1945-1991», u: *Hrvatska politika u XX. Stoljeću*, 370.

²⁶⁷ Pojam «antifašizam» u Hrvatskoj je, dakako, «sinonim za prikrivanje zločina» (Josip BOZANIĆ, <http://www.jutarnji.hr/kardinal-bozanic--antifasizam---sinonim-za-prikrivanje-zlocina/232916/>, pristup ostvaren 24. kolovoza 2007.) odnosno «paravan koji omogućava zagrobni život komunističkoga mentalnoga sklopa...» (Branko HEBRANG, *Hrvatski list*, br. 239, Zadar, 23. travnja 2009., 19). Antifašistima se tako nazivaju isključivo okorjeli staljinisti, boljševici i egzemplarni komunistički zločinci, dok se prešućuju istinski borci protiv fašizma kao što su bili, primjerice, otac Petar Perica, Edit Stein ili Maksimilijan Kolbe. Primjer koji možda i ponajbolje ilustrira jugoslavenski «antifašizam» činjenica je da su partizani prilikom ulaska («oslobođenja») u Dubrovnik likvidirali - pored svih ostalih – i osam osoba koje su u dokumentima talijanskih fašista slovile kao opasni i dokazani antifašisti (Hrvoje KAČIĆ, «Partizani pogubili hrvatske antifašiste», *Glas Koncila*, 46./2007., br. 15. (1712), Zagreb, 15. travnja 2007., 25.).

²⁶⁸ Stanje, doduše, nije bitno bolje ni u drugim zemljama koje su osjetile strahote komunizma. Francuski politolog Jean-François Revel s pravom piše: «Iako je čudovište kao politički fenomen mrtvo, kao kulturni fenomen ono je i dalje i te kako živo. Zid je srušen u Berlinu, ali ne u ljudskim glavama. Opisati stvarni komunizam ostaje verbalni delikt...» (A. DE BENOIST, *Komunizam i nacizam, 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.-1989.)*, 76.).

²⁶⁹ Opš. D. DIJANOVIĆ, «Velika Britanija i balkanske integracije: jučer, danas, sutra», I. dio *Politički zatvorenik* br. 214, str. 8.-11., siječanj 2010. – III. dio *Politički zatvorenik*, br. 216, str. 8.-12., ožujak 2010.

(geo)političkom, povijesnom, gospodarskom i kulturnom legitimiranju jugoslavenske (pa)tvorevine i jugoslavenskog režima. Stoga nije realno očekivati da bi skoro moglo doći do temeljitijeg obračuna s komunističkim, a još manje s jugoslavenskim nasljeđem, barem ne dok se okolnosti ne promijene i u samim zapadnim zemljama, kojima je Jugoslavija iz geopolitičkih, strateških i gospodarskih razloga itekako odgovarala, a kojima današnji servilni kriptokomunistički kadrovi – kao graditelji *jugosfere* - mnogo bolje odgovaraju od ljudi s integritetom. A sve do tada vrijedit će poznata izreka državnika «koji je oblikovao svijet u kojem živimo»,²⁷⁰ Winstona Churchilla, koja je u slučaju «ovih prostora» primjenjiva i na mirnodopsko razdoblje: «U ratu je istina toliko dragocjena da je uvijek treba pratiti tjelesna garda laži»...²⁷¹

²⁷⁰ Tvrtko JAKOVINA, pogovor knjizi Geoffrey BEST, *Churchill i rat*, Ljevak, Zagreb, 2006., 383.

²⁷¹ Winston CHURCHILL, *Drugi svjetski rat*, Svezak drugi, 379.